

Studies in European Language Diversity 31.1

DAVVISÁMEGIELLA NORGGAS

ELDIA-prošeavtta dáhpusdutkanmušraportta oaniduvvon veršuvdna

Marko MARJOMAA

eldia

european language
diversity for all

Mainz • Wien • Helsinki
Tartu • Mariehamn • Oulu • Maribor

Studies in European Language Diversity is a peer-reviewed online publication series of the research project ELDIA, serving as an outlet for preliminary research findings, individual case studies, background and spin-off research.

Editor-in-Chief

Johanna Laakso (Wien)

Editorial Board

Kari Djerf (Helsinki), *Riho Grünthal* (Helsinki), *Anna Kolláth* (Maribor), *Helle Metslang* (Tartu), *Karl Pajusalu* (Tartu), *Anneli Sarhima* (Mainz), *Sia Spiliopoulou Åkermark* (Mariehamn), *Helena Sulkala* (Oulu), *Reetta Toivanen* (Helsinki)

Publisher

Research consortium ELDIA c/o Prof. Dr. Anneli Sarhima
Northern European and Baltic Languages and Cultures (SNEB)
Johannes Gutenberg-Universität Mainz
Jakob-Welder-Weg 18 (Philosophicum)
D-55099 Mainz, Germany
Contact: eldia-project@uni-mainz.de

© 2014 European Language Diversity for All (ELDIA)

Cover design: *Minna Pelkonen & Hajnalka Berényi-Kiss*

ELDIA is an international research project funded by the European Commission. The views expressed in the **Studies in European Language Diversity** are the sole responsibility of the author(s) and do not necessarily reflect the views of the European Commission.

All contents of the **Studies in European Language Diversity** are subject to the Austrian copyright law. The contents may be used exclusively for private, non-commercial purposes. Regarding any further uses of the **Studies in European Language Diversity**, please contact the publisher.

ISSN 2192-2403

Sisdoallu

GOVVOSAT JA TABEALLAT	II
ÁLGOSÁTNI	1
1 LÁIDEHUS: MII ELDIA LEA?	3
2 SOSIOHISTORJJÁLAŠ JA GIELALAŠ DUOGÁŠ	4
2.1 SOSIOHISTORJÁ	4
2.2 DEMOGRÁFALAŠ DUOGÁŠ	4
2.3 GIELLAPOLITIHKKA JA UNNITLOGUPOLITIHKKA GEAVADIS	5
2.3.1 <i>Giellapolitihkalaš geavadat</i>	5
2.3.2 <i>Unnitlogugiela standardiseren</i>	6
3 MATERIÁLA ČOAGGIN JA METODAT	7
3.1 LÁIDEHUS GIEDEBARGUI	7
3.2 DUTKANČUOLDDUS	7
3.2.1 <i>Unnitlogugiela hálliid jearahallanskovi ráhkadus</i>	7
3.2.2 <i>Unnitlogugiela hálliid čuolddus</i>	8
3.2.3 <i>Kontrollajoavkku jearahallanskovi ráhkadus</i>	9
3.2.4 <i>Kontrollajoavkku čuolddus</i>	9
3.3 INDIVIDUÁLA SÁHKKEHALLAMAT	10
3.4 FOKUSJOAVKKUID SÁHKKEHALLAMAT	11
3.4.1 <i>Fokusjoavkkuid sáhkkehallamat unnitlogujoavkkus</i>	11
3.4.2 <i>Fokusjoavkojearahallamat kontrollajoavkku lahtuiguin</i>	13
3.5 SOSIODEMOGRÁFALAŠ JUOHKAŠUPMI	15
3.6 ELDIA-ANALYSAID DUOGÁŠPRINSIHPAT	17
3.6.1 <i>Unnitlogugielat dálááigge mánggagielat servošiin</i>	17
3.6.2 <i>ELDIA-prošearvta ulmmi</i>	17
3.6.3 <i>Giela vitalitehta meroštallan ja mihtideapmi</i>	17
3.6.4 <i>Materiála analyseren</i>	19
4 OĐĐA DIEĐUT LÁHKAMEARRÁDUSAIN, MEDIAS, SKUVLEJUMIS, GIELLAGEAVAHUSAS JA VUORROVÁIKKUHUSAS	20
4.1 ANALYSA LÁHKAMEARRÁDUSAIN JA INSTITUŠUVNNAIN	20
4.2 MEDIAANALYSA	21
4.3 SOSIOLINGVISTIHKALAŠ ANALYSA SKOVVEDUTKAMUŠA JA JEARAHALLAMIID BOHTOSIIN	24
5 DÁHPÁHUSDUTKAMUŠA GIELLAVITALITEHTABAROMEHTER	30
6 LOAHPPAÁRVALUSAT	32
GÁLDUT	33
ČUOVUS : DOAIBMAEVTTOHUSAT	36

GOVVOSAT JA TABEALLAT

Govus 1. Davvisápmelaš vástideaddjiid juohkašupmi agi ja sohkaheali mielde	16
Govus 2. Davvisámegiela dáhpáhusdutkanuša baromehterbohtosat sámegiela hálldašanguovllus Norggas. Capacity = kapasitehta, opportunity = vejolašvuohta, desire = hálo, language products = giellabuktagat	30
Govus 3. Ivdnekodaid čilgehusat	31
Tabealla 1. Davvisámegielašupmi juohkašupmi sohkahealiid mielde.....	16
Tabealla 2. Davvisámegielašupmi juohkašupmi ahkejoavkkuid mielde.....	16
Tabealla 3. Davvisámegielašupmi skuvlendássi.	16

Álgosátni

Dát raporta lea oaniduvvon veršuvdna ELDIA-prošeavtta dáhpáhusdutkanmušraporttas, mii guoská davvisámegillii Norggas. Álgovuolggalaš raporta guorahallá davvisámegiela dili giela hállanguovllu dan oasis, mii lea sámegiela hálddašanguovllu siste.¹ Dán oaniduvvon raporttas leat mielde dušše ollislaš dutkamušraportta dehálamos oasis. Davvisámegiela dáhpáhusdutkanmuša olles raporta lea lohkamis lijkkas <http://phaidra.univie.ac.at/o:361122>. Eurohpá Uniovdna lea ruhtadan ELDIA-prošeavtta Čihččet rápmaprográmma bokte.

Dáhpáhusdutkanmušraportta ráhkadus čuovvu ELDIA-prošeavtta guovddášplána. Plána ulbmin lea sihkkarastit, ahte iešguđege dáhpáhusdutkanmuša raporttat leat bures veardi-deames gaskaneaset. ELDIA-prošeavtta stivra lea dahkan dutkamuššii guoski mearrádusaid ja vástidan prošeavtta hovdemis ja hálddašeamis. Dáhpáhusdutkanmušraporttaid lea plánen Tartu dutkanjoavku, masa gullet **Kadri Koreinik**, **Kristiina Praakli**, **Helle Metslang** ja **Karl Pajusalu**. **Eva Kühhirt** ja **Anneli Sarhimaa** fas leaba čállán manuála, mii geavahuvvui dutkanmateriála analyseremis. Dutkamuš galggai čuovvut buot daid rávvagiid, rámaid ja vuodđo-jurdagiid, mat ELDIA-prošeavtta dáhpáhusdutkanmušaide ledje meroštallon.

Oulu universitehtas ELDIA-prošeakta dutkkai golbma giela: kveanagiela (**Anna-Kaisa Räisänen**), meänkieli (**Laura Arola**, **Elina Kangas & Minna Pelkonen**) ja davvisámegiela (**Marko Marjomaa**). Oulu dutkanjoavkku jođihii eanas áigge **Helena Sulkala**. Prošeavtta buot dáhpáhusdutkanmušaide gulle unnitlogujoavkku boastajearahallan, kontrollajoavkku boastajearahallan, ja velá sáhkkehallamat goappat joavkkus. ELDIA-prošeavtta oassin dátge raporta lea mángga olbmo ángiris barggu boadus. **Marko Marjomaa** plánii davvisámegiela dáhpáhusdutkanmuša geavatlaš áššiid, ja Norgga kontrollajoavkku jearahallama fas plániiga Marko Marjomaa ja **Anna-Kaisa Räisänen** ovttas. Unnitlogujovkui guoski gieddeberguid dagaiga Marko Marjomaa ja **Ellen Oddveig Hætta**. Fokusjoavkojearahallamiid Norgga kontrollajoavkkus fas dagaiga Anna-Kaisa Räisänen ja **Philipp Conzett**. Unnitlogujoavkku jearahallamiid leaba Marko Marjomaa ja **Sierge Rasmus** littereren; kontrollajoavkku jearahallanmateriála fas littererii **Merethe Eidstø Kristiansen**. Stuorámus oasi jearahallanskoviin skánnii **Riikka Kolehmainen**. Unnitlogu skovvejearahallama vástádusaid lea **Anu Alanko** sirdán statistihkalaš prográmmii. **Kari Djerf** ja **Antti Mattila** leaba veahkehan statistihkalaš áššedovdamušain dalle, go skovvejearahallama materiála giedahallui. Marko Marjomaa lea analyseren unnitlogugiela skovvejearahallama materiála ja čállán das čoahkkáigeasuid ja bohtosiid. **Minna Pelkonen** fas lea analyseren Norgga kontrollajoavkku jearahallama materiála ja čállán das čoahkkáigeasu.

¹ ELDIA-prošeavttas ledje maiddá mielde Porsáγγu suohkan, mii gullá sámegiela hálddašanguvlui. Fitnodat, mii doaimmahii boastaadreassaid dutkamuša váras, goitge mettii dutkančuldosa ráhkadeamis nu, ahte Porsáγγu adreassat eai šaddan fárrui dutkamuššii. Fitnodat doaimmahii maŋgelis adreassačuldosa maiddá Porsáγγu suohkanis, ja dan vuodul dahkkui Porsáγγus jearahallan interneahtha bokte ođđajagimánus 2013. Dán jearahallama bohtosat eai lean vuos geavaheames dán raportta čáledettiin.

Loahpalaš deavstta lea čállán vástideaddji dutki Marko Marjomaa, earret dáid osiid: oasi III/6 leaba čállán Anneli Sarhimaa ja Eva Kùhhirt (muhto logu 3.6.7 Marko Marjomaa); oasi (IV/1) *Analysa láhkamearrádusain ja institušuvnnain* lea čállán **Sia Spiliopoulou Åkermark**, ja dan vuodđun lea **Petra Granholm** dahkan institušuvnnaid analysa; oasi (IV/2) *Mediaanalysa* lea čállán **Reetta Toivanen**, ja dan vuodđun lea **Mari Keränen** empiirralaš dutkamuš. Dáhpáhusdutmamušraportta davvisámegiela ja dárogielat veršuvnnat almmustahttojit interneahtas čakčat 2013; dát veršuvnnat leat dárkkuhuvvon viiddis lohkkigoddái eaige duššefal áššedovdiide.

Giitosat: Dutkanjoavku háliida giitit unnitlogujoavkku ja kontrollajoavkku vástideaddjiid, geat leat geavahan iežaset áiggi hui guhkes ja dárkilis jearahallanskovi deavdimii ja máhcaheapmái. Mii maiddá giitit sáhkehallon olbmuid dehálaš dieđuin, maid sáhhtá vuohttit dán raporttas. Háliidit velá giitit buot eaktodáhtolaš bargiid ja bargoguimmiid Norggas ja Suomas, geat leat veahkehan min dán prošeavtta ollašuttimis, ja maiddá iežamet bargoguimmiid ELDIA-prošeavttas, Oulu universitehtas ja universitehta Giellagas-instituhtas. Mii leat maiddá sakka giitevaččat bearrašiidda ja ustibiidda, geat leat dorjon min dán prošeavtta áigge.

Ante Aikio lea jorgalan deavstta eangalsgielas davvisámegillii. Giitu Ánde!

1 Láidehus: Mii ELDIA lea?

ELDIA (*European Language Diversity for All*) lea dutkanprošeakta, mas dutkit iešguđet surggiin (gielladiehtagis, juridihkas ja statistihkas) ja iešguđet riikkain barget ovttas ja vigget oazžut ođđa dieđu ja buoret ipmárdusa mánggagielatvuodas – das, mo olbmot ja servodagat ellet ja doibmet mánggaiguin gielaiguin.

ELDIA ii fokusere duššefal ovttá giellajovkui. Ulbmilin lea juksat dakkár bohtosiid, mat leat veardideames gaskaneaset ja maid sáhtta generaliseret ja heivehit ain ođđa mánggagielat joavkkuid ja unnitlogujoavkkuid dutkamii Eurohpás ja Eurohpá olggobealde maiddá. Danin giellaservošat válljejuvvojedje ELDIA-dutkamuššii nu, ahte dat ovddastit mánggagielat servošiid hui iešguđetlágan politihkalaš, historjjálaš, ekonomalaš ja kultuvrralaš diliin. Fárus leat guovlluid álgovuolggalaš minoritehtat (omd. meänkieli dahjege Durdnosleagi suomagiela hállit), eamiálbmogat (omd. sámít), ja mañit fárrenlihkadusaid boadusin šaddan unnitlogujoavkkut (omd. esttegielagat Suomas ja Duiskkas). Fárus leat dakkár áitatvuloš gielat, maid girjegiella lea hui nuorra (omd. meänkieli, gárjilgiella, vepsegiella), ja maiddá dakkár gielat mat jo viidát geavahuvvojit girjjálašvuodas ja skuvlemis (omd. ungaragiella ja esttegiella). Buot dutkojuvvon gielat gullet suoma-ugralaš gielaide ja dat leat danin gaskaneaset goit gáiddus giellafulkkežat. Suoma-ugralaš giellafuolkevuotta ii leamaš ELDIA-dutkamuššii dehálaš giellahistorjjálaš sujaid dihte, muhto baicce danin, ahte suoma-ugralaš gielat leat dán rádjai ožžon menddo uhcán saji álbmogiidgaskasaš dutkamušain mánggagielatvuodas ja gielaide ja servodaga gaskavuodain. Dutkamušat dakkár fáttáin leat dábálaččat almmustuvvan iešguđet riikka váldogillii.

Dát lea oaniduvvon veršuvdna dutkanráporttas, mas govviduvvo davvisámegiela dutkamuš, okta oasseprošeakta ELDIA:s. Iešguđet oasseprošeavttaid bohtosat fas veardádallojit gaskaneaset sierra raporttas (*Comparative Report*), mii almmustuvvá eangalasgillii jagis 2013 (<http://phaidra.univie.ac.at/o:304815>). ELDIA-prošeavtta bohtosiid vuodul dutkit čohkkejit Eurohpá gielaide vitalitehttabaromehtera (*European Language Vitality Barometer, EuLaViBar*; <http://phaidra.univie.ac.at/o:301101>). Dat lea dárkkuhuvvon giehtagirjin olbmuide, geat doibmet politihkas dahje muđui váikkuhit servodagas.

Go dán dutkanraporttas čujuhuvvo *unnitlogugillii*, dainna dárkkuhuvvo davvisámegiella Norggas. Tearbma *kontrollajoavku* fas čujuha buot norgalaččaide, earret daid olbmuide, geat leat man nu eará sámegiela, kveanagiela dahje suomagiela hállit. Davvisámegiella lea okta ovcci sámegiela, ja gullá suoma-ugralaš giellajovkui urálalaš giellabearrašis. Sámegiela hállojuvvojit njealji riikkas: Ruoššas, Norggas, Suomas ja Ruotas. Davvisámegiella lea árbevirolaččat hállojuvvon Norgga, Ruota ja Suoma davveosiin, muhto olbmuid fárrema geažil dat dál hállojuvvo maiddá árbevirolaš guovllu olggobealde. Davvisámegiela hálliid mearis Norggas leat iešguđetlágan árvalusat 10 000:a (Sammallahti 1998:1) ja 20 000:a gaskkas (Rasmussen 2005: 58, Ravna 2000: 14). Norgga riikka olmmošlohku lea 5 002 942 (1.4.2012), ja árvvu mielde badjel 90%:s norgalaččain lea eatnigiellan dárogiella (Höglin 2002: 12).

2 Sosiohistorjjálaš ja gielalaš duogáš

Sámegielaš lea Norggas alimus dási lágalaš suodji, dasgo dat lea áidna giella, man Norgga vuodđoláhka suodjala.² Vaikko láhka dárogielgeavahusas (målbrukslova) suodjala dárogiela guokte hámi, bokmála ja nynorska, sámegiela iešguđet hámit leat suodjaluvvon sámelágas (sameloven). Sámediggi lea jagi 1987 rájes leamaš válggaiguin välljejuvvon orgána mas lea váldi ollašuhhtit sámi autonomiija sámelága nuppi paragrafa mielde, ja das lea iežas áššedovdilávdegoddi giellaáššiid várás, namalassii Sámedikki giellalávdegoddi. Sámedikkis lea geatnegasvuolta raporteret Norgga gonagassii sámegiela dilis juohke njealját jagi. (*Sameloven* § 3-12.)

2.1 Sosiohistorjá

Sámit leat eamiálbmot, mii orru Norggas, Ruoŋas, Suomas ja Ruoššas. Sámit leat orron dálá guovlluineaset duháhiid jagiid. Davvisámegiella lea okta ovcci ain ealli sámegielaš, mat gullet suoma-ugralaš giellajovkui urálalaš giellabearrašis. Guovlu, gos sámit leat árbevirolaččat orron, gohčoduvvo *Sápmi*. Namahus čujuha olles dan guvlui Ruoššas, Norggas, Ruoŋas ja Suomas, gos Sámit leat árbevirolaččat orron. Davvisámegiella lea árbevirolaččat hállojuvvon Norgga, Ruoŋa ja Suoma davvesosiin, muhto olbmuid fárrema geažil dat hállojuvvo dál maiddáid dán guovllu olggobealde, ovdamearkan dáid riikkaid oaivegávpogiin.

Davvisámegielhálliit gohčodit iežaset álbmoga namahusain *sápmelaččat* dahje *sámit*. Giella gohčoduvvo dábaláččat *sámegiellan*, muhto *davvisámegiellan* dalle go lea dárbu earuhit dan eará sámegielaš. Ránnjálbmogat leat geavahan eará álbmotnamahusaid, maid sámit ieža atnet negatiivan dahje badjelgeahččin: dárogiela *finne*, ruoŋagiela *lapp*, suomagiela *lappalainen* ja ruoššagiela *lop*. Dán áigge lea šaddan dábalabbon geavahit álbmotnamahusaid, maid vuodđun lea sámiid iežaset namahus: dáro- ja ruoŋagiela *same*, suomagiela *saamelainen*, ja ruoššagiela *saám*.

2.2 Demográfalaš duogáš

Árvvu mielde goit 25 000 olbmo ipmirdit unnimustá ovtta sámegiela, ja Norggas leat 23 000 iešguđet sámegiela hálli (Ravna 2000: 18). Davvisámegiela hálliid lohkomearrin lea meroštuvvon sulaid 20 000 (Rasmussen 2005: 58). Sápmelaččaid mearri Norggas lea sulaid 50 000 – 65 000 (Nordisk samekonvensjon 2005: 120). Davvisámegiela ja earáge sámegielaš hálliid lohkomearis Norggas eai leat makkárge virggálaš dieđut, dasgo Norggas eai leat registarat, mat dollet sisttiset dieđuid olbmuid čearddalašvuodas (Sámi logut mitalit 1 2008: 17).

² Petra Granholm, *Legal and Institutional Framework Analysis – North Sámi and Kven in Norway*, Working Paper in European Language Diversity 11 (2012), s. 5., <http://www.eldia-project.org>

Dieđut sámiid ja sámegielat olbmuid lohkomearis leat sullalogut ja dat vuodđuduvvet mánggalágan gálduide, main leat dieđut sápmelaččain.

2.3 Giellapolitihkka ja unnitlogopolitihkka geavadis

2.3.1 Giellapolitihkalaš geavadat

1800-logu gaskamuttus ovddos Norgga politihkalaš viggamuššan lei assimileret daid unnitloguid, mat eai hállan dárogiela, ja ná ráhkadit etnikkalaččat ja kultuvrralaččat oktilaš dáža álbmoga. Dát politihkka gohčoduvvui dáruiduhttimin (dárogillii *fornorskning*). Paragrafa § 110a lasiheapmi Norgga vuodđoláhkii 1988 ja Sámeláhka (*Sameloven*) 1989 mearkašedje dan, ahte dáruiduhttinpolitihkka virggálaččat nogai. Politihkka sámiid ja sámegiela ektui lea nuppástuvvan mañimuš 20 jagi áiggis positiivvalut guvlui. Dálá áigge váldoálbmoga doaladupmi sámiide lea postiiivvalut go ovdal. Liikká dáruiduhttima áigi buvttadii dihto negatiiva doaladumiid sámiid ja sámegiela vuostá. Dáid negatiiva doaladumiid sáhtta ain vuohttit muhtun guovlluin Norggas, gos dáža eanetlohku lea garrasit vuostálastán buot sápmelaš kulturvuoigatvuođaid (Magga & Skutnabb-Kangas 2003: 38).

Romssa universitehta Sámi dutkamiid guovddáš lea dahkan čielggadusa doaladumiin sámiide ja sámeáššiide viđa norgalaš aviissas 1.1.1996–31.12.1999. Aviisaságastallamat juhkkovuvvojedje dán guorahallamis čieža temái. Finnmárkku aviissain vuhttui stuorámus beroštupmi sámeáššiide, ja ságastallamat ledje giivásabbot go ovttage eará guovllu aviissas. Doaladumit gillii, skuvlii, dutkamuššii ja alit oahpahussii, kultuvrii, mediai ja kirkui ledje buot positiivvalamosat. Buot negatiivvalamos doaladumit bohte ovdan boazodoalu oktavuodas. (Berg 2001: 1–4.) Norgga bellodagaid politihkalaš prográmmat jagi 2005 válggain leat maddái guorahallon, ja dain bođii ovdan eanas positiiva doaladupmi sámeáššiide. (Marten 2007: 113–130). Dattetge Hansen et al. (2007) dutkamuša mielde Norgga sápmelaččat ja kveanat vásihit beaivválaš eallimis sakka eanet etnikkalaš vealaheami ja givssideami go dážat.

Doaladumit gillii

Váldoálbmot doaladuvvá sámegielaide eanas positiivvalaččat (Berg 2001: 1–4, Marten 2007: 113–130). Liikká leat maddái negatiiva doaladumit, nugo ovddabeal lei sáhkán.

Sámiid iežaset doaladumit sámegielaide leat nuppástuvvan postiiivvalabbon. Dáruiduhttináigi buvttadii negatiiva miellaguottuid sámegiela vuostá, maddái sámiid iežaset gaskavuodas. Oktan čuovvumussan lei, ahte giela sirdáseapmi buolvvas nubbái boatkanii. (Magga & Skutnabb-Kangas 2003: 41). Uhcánaččaid doaladumit sámiid gaskkas leat rievdan vuot postiiivvalabbon, ja muhtun guovlluin giella lea ealáskan. Sámegiela sosála státus lea maddái mañimuš áiggiid nanosman (Eira 2004: 14).

Skuvlendássi sámiid gaskkas

Formála skuvlema dássi leamaš sámevuovllus oppalaččat vuollegut go eará sajiin Norggas. Sámi institušuvnnaid birrasiin lea alit skuvlendássi go dakkár vuovlluin, main eai leat Sámi institušuvnnat. (Magga & Skutnabb-Kangas 2003: 39.) Huss (1999: 59) mielde sámiid gaskamearálaš skuvlendássi lea dál sullii seammá go dážaidge. Dattetge ahkejoavkkus 24-65 leat dakkár olbmot, geain ii leat joatkkaskuvlejupmi, eanet Sámi ealáhusdoarjaga (SED) vuovllus go eará vuovlluin Norggas. Maiddái dakkár almmáiolbmot, geain lea joatkkaskuvlejupmi, leat SED-vuovllus uhcit go eará vuovlluin, erenomážit deahtta ásson vuovlluin. Dán ektui leage miellagiddevaš, ahte nissonolbmuid ektui ášši orru leamen baicce nuppe gežiid: daid nissonolbmuin, geat leat eret SED-vuovllu hárvvet ásson osiin, lea gaskamearálaččat alit skuvlendássi go nissonolbmuin Norggas muđui. (Sámi logut mitalit 2 2009: 3.)

2.3.2 Unnitlogugiela standardiseren

Davvisámegiela lea girjegielat čállinvuohki, mii lea váldon atnui 1979 Norggas, Suomas ja Ruoŋas. Ovdal dálá vuogi leamaš anus mánga iešguđetlágan vuogi: Knud Leem, Nils Vibe Stockfleth, J. A. Friis, Konrad Nielsen ja Bergsland–Ruong čállinvuogit. Iešguđetlágan davvisámegiela čállinvuogit ledje anus Ruoŋas, Suomas³ ja Norggas.

³ Suomas Paavo Rivila ráhkadii 1930-logus čállinvuogi, masa Erkki Itkonen dagai muhtun rievdadusaid 1950; dát gohčoduvvui *Sámi čuvgehussearvi čállinvuohkin*.

3 Materiála čoaggin ja metodat

3.1 Láidehus giedde bargui

Buot dáhpáhusdutkanušain giedde barggut dahkkojuvvojedje seamma guovddášplána mielde. EU-prošakta ELDIA lea geatnegahtton suodjalit buot persovnnalaš dieđuid dárkilit. Jearahallanskoviiguin čoggojuvvon dieđut leat anonymiserejuvvon ja dutkamušas geavahuvvon namma- ja adreassalogahallamat leat duššaduvvon. Vástideaddjiid namat ja okta-vuohtadieđut eai goassege addojuvvo geange prošektii gullameahttun olbmui. Jos muhtun oasit sáhkkhallamiin almmustahttojit, de buot namat ja eará dakkár dieđut, maid vuođul olbmuid sáhtáši dovdat, sihkkujuvvojit eret. Ráddjojuvvon jearahallamiid sáhtta geavahit dušše dutkamušas, ja dutkit geat geavahit daid leat geatnegahtton čuovvut dáid suodjalannjuolggadusaid.

3.2 Dutkančuoddus

3.2.1 Unnitlogugiela hálliid jearahallanskovi ráhkadus

Dutkamušas geavahuvvojedje guokte jearahallanskovi: okta lei dutkamuša čuožáhatjovkui davvisápmelaččaide, nubbi fas kontrollajovkui norgalaččaide. Čuožáhatjovkui dárkkuhuvvon skovis ledje 72 gažaldaga, ja muhtun gažaldagaid vuolde ledje velá iešguđetlágan molssaevttolaš gažaldagat. Kontrollajoavkku jearahallanskovis ledje 47 gažaldaga.

Soames teknikkalaš ja geavatlaš váttisvuođaid geažil jearahallanskovi gárvvásmii menddo manjit, iige danin sáhttán ovddalgihtii iskkaduvvot. Ieš dutkamuša áigge čielggai, ahte skovi lei sakka guhkki ja mohkkái. Dáid váttisvuođain fuolakeahtta dárbbalaš dutkanmateriála čoaggin lihkostuvai. Giittus das gullá giedde bargiide ja sin vehkiide, ja eandalii vástideaddjiide.

Čuožáhatjoavkku skovis jearahuvvojedje dieđut čuovvovaš áššiin:

- vástideaddji ieš (ahki, riegádanbáiki, skuvlejupmi ja ámmát)
- goas ja mo vástideaddji lea oahppan davvisámegiela ja dárogiela, ja maid gielaid son geavaha dahje lea geavahan iežas bearašlahtuiguin ja fulkkiiguin
- giellamáhttu (mo vástideaddji árvvoštallá iežas máhtu davvisámegielas, eará sáme-gielain, dárogielas, kveanagielas, eangalasielas ja eará gielain, ja mo son geavaha gielaid iešguđet dilálašvuođain eallimis, ovdamearkan ruovttus, barggus, márkaniis ja gávppašettiin)
- maid vástideaddji oaivvilda davvisámegiela ja dárogiela geavaheamis iešguđet okta-vuođain, maid son oaivvilda gielaid seaguheamis, mo vástideaddji govvida iešgoappat giela, ja maid son atná “rivttes” giellageavahussan
- maid vástideaddji oaivvilda davvisámegiela geavaheamis almmolaš oktavuodain

- mo vástideaddji geavaha iešguđetgielat media ja kulturbuktagiid (omd. aviissaid, rádio, TV, interneahtha, girjjiid, filmmaid), ja maid gielaide son buvttada deavstta (omd. reivviid, beaivegirjjiid, SMS-sáddagiid).

3.2.2 Unnitlogugiela hálliid čuolddus

Dutkanmateriála čoggojuvvui davvisámegielat čuožatjoavkkus boastajearahallama bokte. Vástideaddjit ožžo boastta fáro jearahallanskovi ja eará dokumeanttaid (reivve vuostávdái, brošuvrra, dutkanlobi ja dieđáhusa diehtosuojis) sihke davvisámegillii ja dárogillii. Vástideaddjiide ii sáhtán fállot makkárga veahkki skovi deavdimis, dasgo skovit sáddejuvvojedje sidjiide boastta fáro ja máhcahuvvojedje fas sierranas máhcahankonfaluhain.

Vástideaddjit välljejuvvojedje soaittáhatčuldosiin, mii váldui davvisámegielat suohkaniin sáme giela hálldašanguovllus: Loabágis (Lavangen), Gáivuonas (Kåfjord), Guovdageainnus (Kautokeino), Kárášjogas (Karasjok), Deanus (Tana) ja Unjárggas (Nesseby).⁴ Soaittáhatčuoolddus geavahuvvui danin, go Sámedikki jienastanlogu ja sámeserviid lahttologahallamiid ii sáhtán atnit dutkamušas, ja Norggas eai leat registarat mat dollet sisttiset dieđuid olbmuid čearddalašvuodas. Danin áidna vuohki juksat čuožatjoavkku lei váldit soaittáhatčuldosa buot daid olbmui, geat orrot davvisámegielat suohkaniin sáme giela hálldašanguovllus, ja háhkat boastačujuhusaid álbmotregistaris, man fuolaha Norgga vearroetáhta. Vástideaddjit välljejuvvojedje iešguđet dutkanjovkui (davvisápmelaččaide, kveanaide ja kontrollajovkui) nu, ahte okta olmmoš ii sáhtán šaddat mángga jovkui – ovdamearkan olmmoš, guhte lei jo välljejuvvon vástideaddjin davvisápmelaččaid jovkui, ii sáhtán šat välljejuvot kveanajovkui dahje kontrollajovkui. Čuldosa sturrodat lei 1500 olbmo. Vástideaddjit ledje juhkon ahkejoavkkuide 18–29, 30–49, 50–64 ja 65+ dan láhkai, ahte guđege ahkejovkui šadde oktiibuot 250 olbmo (125 almmáiolbmo ja 125 nissonolbmo).

Vástidanproseanta bázi oalle vuollegažžan (6,93%). 1500 sáddejuvvon skovis dušše 104 máhcahuvvojedje. Vástádusaid vuollegis mearrái soitet váikkuhan jearahallanskovi guhkkodat ja sáddenáigi. Skovit sáddejuvvojedje guokte vahku ovdal beassážiid, ja vástidanprosentii soaitá váikkuhan dat, ahte beassášluomu áigge Norggas ollu olbmot leat eret ruovttus. Nubbi sudja veadjá leamaš skovi guhkkodat. Sáhkehallamiid oktavuodas muhtumat muitaledje prošeaktadutki Marko Marjomaai, ahte ledje atnán jearahallanskovi menddo guhkin. Oulu dutkanjoavkku skovis ledje 34 A4-siiddu. Skovis ledje 72 gažaldaga, dahje iešalddes 72 gažaldatjoavkku, maidda sáhte velá gullat molssaevttolaš vuollegažaldagat; danin ovttaskas gažadagaid mearri lei oktiibuot 529. Dáin 34 ledje rabas gažaldagat, muhtumat dain molssaevttolaččat. Dattetge skovi guhkkodat ii sáhte leamaš áidna sivvan vuollegis vástidan-

⁴ ELDIA-prošeavttas ledje maiddái mielde Porsánggu suohkan, mii gullá sáme giela hálldašanguovlui. Fitnodat, mii doaimmahii boastaadreassaid dutkamuša váras, goitge mettii dutkančuldosa ráhkadeamis nu, ahte Porsánggu adreassat eai šaddan fárrui dutkamuššii. Fitnodat doaimmahii maŋgelis adreassačuldosa maiddái Porsánggu suohkanis, ja dan vuodul dahkkui Porsánggus jearahallan interneahtha bokte ođđajagimánus 2013. Dán jearahallama bohtosat eai lean vuos geavaheames dán raportta čáledettiin.

prosentii, dasgo seamma guhkes skovvi geavahuvvui Ruotas meängiela dáhpáhusdutkamušas, ja dasa ožžojuvvojedje 554 vástádusa.

Oktan sudjan vástádusaid uhca mearrái leažžá soaittáhatčuoldin. Davvisámegiela dutkamušas geavahuvvui soaittáhatčuoldin suohkaniin, mat gullet sámeigiela hálddašanguvlui, iige lean vejolaš sihkarastit, ahte vuostáiváldit leat sámeigielhállit. Dasa lassin muhtun sámeigielhállit sáhttet leat dolkan vástideames dutkanjearahallamiidda, dasgo sámiin leat dahkkojuvvon ollu dutkamušat. Dutkanáigi sáhttá maiddá leat váikkuhan: beassášluomu áigge ollu olbmot leat eret ruovttus, ja dat sáhttá leat njeaidán vástádusaid meari. Dasa lassin velá datge sáhttá leat uhcidan vástideaddjiid meari, ahte dutki ii lean norgalaš ja prošeavtta lea ruhtadan Eurohpá Uniovdna. Ovdamearka dihte badjel 70% norgalaččain eai doarjjo Norgga searvama Eurohpá Uniovdnii. (NOU 2012: 277).

3.2.3 Kontrollajoavkku jearahallanskovi ráhkadus

Kontrollajoavkku jearahallanskovis ledje gažaldagat čuovvovaš áššiin:

- vástideaddji ieš (ahki, riegádanbáiki, skuvlejupmi ja ámmát)
- maid gielaide vástideaddji lea mánnán oahppan ruovttus, ja maid gielaide son geavaha dahje lea geavahan iežas váhnemiiguin, áhkuiguin, ádjáiguin ja guimmiin
- maid gielaide vástideaddji geavaha iešguđet dilálašvuodain eallimis (ovdamearkan ruovttus, barggus, márkaniis ja gávppašettiin)
- maid vástideaddji oaivvilda davvisámegiela ja dárogiela geavaheamis iešguđet okta- vuodain, maid son oaivvilda gielaide seaguheamis, mo vástideaddji govvida iešgoappat giela, man anolažžan son lohka iešgoappat giela ja maid son atná “rivttes” giella- geavahussan
- mo vástideaddji geavaha iešguđetgielat media ja kulturbuktagiid (omd. aviissaid, rádio, TV, interneahtha, girjjiid, filmmaid), ja maid gielaide son buvttada deavstta (omd. reivviid, beavegirjjiid, SMS-sáddagiid).

3.2.4 Kontrollajoavkku čuolddus

Maiddá kontrollajoavkkus materiála čoggojuvvui boastta bokte sáddejuvvon jearahallanskoviin. Vástideaddjit ožžo boastta fáro jearahallanskovi ja eará dokumeantaid (reivve vuostáiváldái, brošuvrra, dutkanlobi ja dieđáhusa diehtosuojis) dárogillii. Vástideaddjiide ii sáhttán fállot makkárga veahkki skovi deavdimis, dasgo skovit sáddejuvvojedje boastta fáro ja máhcahuvvojedje sierranas máhcahankonfaluhain. Kontrollajoavkku skovit sáddejuvvojedje 6.4.2011 ja muittuhanreivvet vahku geažes 12.4.2011. Vuostáiváldit sihttojedje máhcahit skovi 27.4.2011 rádjai.

Kontrollajoavkku boastajearahallan ollašuttui ovttas kveanagiela jearahallamiin. Kontrollajoavkku čuolddus váldui buot norgalaččain earret daid olbmuid, geat gullet dutkamuša čuožáhtjoavkkuide (davvisápmelaččat ja kveanat). 1000 olbmo soaittáhtčuolddus váldui álbmotregistaris (*folkeregister*), man fuolaha Norgga vearroetáhta.

Vástádušat čoggojedje uhcán maiddái kontrollajoavkkus: 1000 sáddejuvvon skovis dušše 107 máhcahuvvojedje. Dasgo maiddái kontrollajoavkku skovit sáddejuvvojedje guokte vahku ovdal beassážiid, luopmoáigi lea sáhttan njeaidit vástádušaid meari; Norggas ollu olbmot leat eret ruovttus beassážiid áigge.

3.3 Individuála sáhkehallamat

Čuožáhtjoavku

Sáhkehallamiin lei seamma čuožáhtjoavku go skovvejearahallamis. Oktiibuot gávccii olbmo sáhkehallojedje, guđege ahkejoavkkus (18-29, 30-49, 50-64 ja 65+) okta nissonolmmoš ja okta almmáiolmmoš.

Informántaid välljen ja oktavuoda váldin singuin

Dutkanlohpeskovis jerrui, háliidago vástideaddji searvat jearahallamii. 53:s ledje almmuhan, ahte sis lea miella searvat. Guvttiin olbmuiin váldui oktavuoha ja sii bovdjuvvojedje individuála sáhkehallamii. Sáhkehallon olbmot gulle joavkkuide AG2M (almmáiolmmoš 30-49 jagi) ja AG5M (nissonolmmoš 65+ jagi). Informánta AG1F gávdnui, go prošeaktadutki Marko Marjomaa finai Guovdageainnus, ja sáhkehallan ordnašuvai dakkaviđe. Giedde bargi Ellen Odveig Hætta evttohii eará informántaid individuála sáhkehallamiid várás. Maiddái Marjomaa vikkai gávdnat informántaid sámi organisašuvnnain ja institušuvnnain finadettiin, ja institušuvnnaiguin váldui oktavuoha maiddái reivviin ja e-boastta bokte.

Duogášdiehtoskovvi

Individuála sáhkehallamiin ja fokusjoavkosáhkehallamiin geavahuvvui seammalágan duogášdiehtoskovvi. Duogášdieđuid čoaggima várás skovis ledje 14 gažaldaga demográfalaš vuodđodieđuin ja giellageavahusa birra.

Jearahallanminsttar

Sihke ovttaskas olbmuid ja fokusjoavkkuid sáhkehallamiin geavahuvvui semistrukturerejuvvon jearahallanminsttar. Minstara vuodđun lei ELDIA-prošeavtta guovddášplána sáhkehallamiid várás. Minstaris ledje 23 nummarastojuvvon gažaldaga, maidda gulle velá vuolle-

gažaldagat. Dasgo anus lei semistrukturerejuvvon jearahallanvuohki, sáhkehallit jerre maiddá spontána gažaldagaid.

3.4 Fokusjoavkkuid sáhkehallamat

3.4.1 Fokusjoavkkuid sáhkehallamat unnitlogujoavkkus

Čuožáhtjoavku

Fokusjoavkkuid sáhkehallamiin lei čuožáhahkan seamma joavku go skovvejearahallamis maiddá. Guđege ahkejoavkkus (18-29, 30-49, 50-64 ja 65+) čohkkejuvvui sáhkehallanjoavku, masa gulle sihke almmái- ja nissonolbmot. Spiehkastahkan lei ahkejoavku 30-49, mas čohkkejuvvojedje sierra almmáiolbmuid ja nissonolbmuid sáhkehallanjoavkkut, vai maiddá sohkaalleperspektiiva boadášii dutkamušas ovdan. Lassin čohkkejuvvui okta sáhkehallanjoavku, masa gulle dakkár servodatlaš váikkuheaddjit ja politihkkárat, geain lea unnitloguduogáš. Ideála dáhpáhusas guđege jovkui ledje gullat 6–8 olbmo, muhto geavadis oassálastiid mearri lei 2–5. Eandalii almmái- ja nissonolbmuid sáhkehallanjoavkkuide ahkejoavkkus 30–49 lei váttis gávdnat oasseváldiid.

Informánttaid válljen ja oktavuoda váldin singuin

Dutkanlohpeskovis jerrojuvvui, háliidago vástideaddji searvat fokusjoavkojearahallamii. 53:s ledje almmuhan, ahte sis lea miella searvat. Dán logus leat fárus maiddá čieža vástadusa, mat máhcáhuvojedje easka gieddebargomátkki áigge dahje dan maŋŋá, ja maiddá muhtun olbmot, geat ledje vástidan kveanaide dárkkuhuvvon jearahallanskovvá, vaikko sii leat davvisámegielhállit. Joavkojearahallamiid ordnedettiin 35:a olbmuiin váldui oktavuoha, ja sis gávccis serve jearahallamiidda. Marjomaa finai sámi orgnisašuvnnain ja ásahusain rekryteremin lasi informánttaid, ja organisašuvnnaiguin váldui oktavuoha maiddá reivviin ja e-boastta bokte. Buoremus vuohkin šattai váldit persovnnalaččat oktavuoda daid olbmuiin, geaid gieddebargi lei evttohan informántan.

Duogášdiehtoskovvi

Individuála sáhkehallamiin ja fokusjoavkosáhkehallamiin geavahuvvui seammalágan duogášdiehtoskovvi. Duogášdieđuid čoaggima váras skovis ledje 14 gažaldaga demográfalaš vuodđodieđuin ja giellageavahusa birra.

Jearahallanminsttar

Sihke ovttaskas olbmuid ja fokusjoavkkuid sáhkehallamiin geavahuvvui semistrukturerejuvvon jearahallanminsttar. Minstara vuodđun lei ELDIA-prošearvta guovddášplána sáhke-

hallamiid váras. Dasgo anus lei semistrukturerejuvvon jearahallanvuohki, sáhkkehallit jerre maiddái spontána gažaldagaid. Minstaris ledje čuovvovaš gažaldagat:

- 1) Mo leat oahppan sámegeiela / davvisámegiela?
- 2) Leatgo guovttegeielat / mánggagielat? Manin / manin it?
- 3) Mo geavahat iešguđet gielaide iežat beaivválaš eallimis?
- 4) Leago guovtte- dahje mánggagielatvuohka dutnje ovdu vai hehttehus?
- 5) Galgágo olmmoš máhttit hállat davvisámegiela (dahje eará sámegeiela) vai son livčče (davvi)sápmelaš – vai leago dakkár unnitlohku go davvisápmelaččat oppanassiige?
- 6) Maid jurddašat sánis unnitlohku dahjege minoritehta? Gulatgo don unnitlohkui?
- 7) Manin logat iežat? Manin identifiseret iežat? Man dehálaš giella lea du identitehtii?
- 8) Maid jáhkát earáid dahje váldoálbmoga jurddašit (davvi)sámegiela ja dan hálliin?
- 9) Mánggalárganvuohka servodagas – lassánago dat? Galggašiigo dat lassánit vai baicce uhccut?
- 10) Viggego du eastit oahppamis (davvi)sámegiela dalle go ledjet mánná, vai dorjogo dan baicce? Geat vigge eastit dahje doarjut?
- 11) Galggašiigo servodagas, ovdamearkan skuvllas, leat ovddasvástádus doarjut (davvi)sámegiela, ovdamearkan sámegeielat oahpahasain dahje oahpahasain sámegeiela birra? Leago dálá dilli dohkálaš?
- 12) Man láhkai du mielas davvisámegiella lea du servodahkii buorrin?
- 13) Jáhkátgo, ahte davvisámegiela lea atnu dálá servodagas?
- 14) Makkár dilis jáhkát davvisámegiela leat Norggas logi jagi geažes? (Jos lea áigi: makkár dilis jáhkát julevsámegiela ja máttasámegiela leat Norggas logi jagi geažes? Naba mii lea davvisámegiela dilli Suomas ja Ruoŋas logi jagi geažes?)
- 15) Maid háliidivččet velá lasihit dahje mitalit vuđolabbot?
- 16) Leatgo dus eará kommenttat?

3.4.2 Fokusjoavkojearahallamat kontrollajoavkku lahtuiguin

Čuozáhatjoavku

Kontrollajoavkku fokusjoavkojearahallamiide välljejuvvojedje politihkkárat ja gillii guoski mearrádusaid dahkkit. Oassálastit välljejuvvojedje nu, ahte sis lea ámmátlaš áššedovdamuš unnitloguáššiin.

Informánttaid välljen ja oktavuoda váldin singuin

Dutkanveahkki Philipp Conzett evttohii heivvolaš informánttaid. Kveanagiela ELDIA-prošeaktadutki Anna-Kaisa Räisänen, sámegiela ELDIA-prošeaktadutki Marko Marjomaa ja Philipp Conzett välljejedje ovttas olbmuid, geaiguin Conzalett dasto válddii oktavuoda.

Duogášdiehtoskovvi

Duogášdiehtoskovvi ii geavahuvvon.

Jearahallanminsttar

Jearahallamis geavahuvvui heivehuvvon gažaldatminsttar. Vuohkin lei beallestrukturerejuvvon jearahallan, nappo spontána lassegažaldagaid lei maiddá vejolaš jearrat. Minstaris ledje čuovvovaš gažaldagat:

1.
 - a) Mo dii ipmirdehpet doahpágiid *mánngagielatvuohta* ja *mánngakultuvrralašvuohta*?
 - b) Mo Norgga servodat atná fuola *mánngagielatvuodas* ja *mánngakultuvrralašvuodas*?
 - c) Maid perspektiivvaid galggašii erenomážit váldit boahttevuodas vuhtii?
2.
 - a) Mo dii govvidivččiidet Norgga dálá giellapolitihká sámiid ja kveanaid ektui?
 - b) Mo dát unnitlogupolitihkka ollašutttojuvvo giellaplánemis?
3. Man láhkai álbmogiidgaskasaš soahpamušat (ILO ja Eurohpálaš soahpamuš guovllugielain ja unnitlogugielain) leat váikkuhan Norgga politihkkii unnitlogugielaid hárrái, ja man láhkai dat váikkuhit dasa boahttevuodas?
4. Leatgo giellapolitihkas dahje giellaplánemis unnitlogugielaid hárrái dakkár áššit, maid galggašii nuppástuhttit?

Dutki Petra Granholm mielde (vrd. ELDIA) unnitlogugielaid sajádat Norggas hálddašuvvo eanet uhcit sahtedohko *mánnggalágan lágaiguin* ja mearrádusaiguin. Leago dárbu jearggalut lahknanvuohkái dahje ollisluht oidnui?

Stuorradikki raporta *Mål og mening*, mii almmustuvai 2007, lea lávkestat oktillaš unnitlogupolitiikka guvlui. Muhto mo dát raporta lea čuvvojuvvon? Kveanaaktivisttat vikkahit, ahte dat ii leat dolvon makkárge buorádussii kveanagiela dilis Norggas.

5. Granholm maiddái fuomášahtta eahpečielga terminologijias dálá lágas, mii guoská sámegiela ja kveanagiela sajádahkii. Erenomážit golbma ášši leat eahpečielgasat:

- a) Sámelágas dárogiella ja sámegiella meroštallojit čielgasit ovttárvosaš virggálaš giellan Norggas. Muhto geavadis sámegielas ii leat seamma sajádat go dárogielas dađi buorebut sámegiela hálddašanguovllu siskkobealde go olggobealdege. Muhtumat lohket, ahte eat sáhte oppa hállatge virggálaš giela birra, jos das eai leat seamma vuoigatvuodát olles riikkas. Granholm vikkaha, ahte tearpma 'virggálaš' sisdoallu šaddá eahpečielggasin, dasgo gielas lea iešguđetlágan sajádat *de jure* ja *de facto*.

Lehpetgo ovttaoavilis dáinna govvádusain? Maid galggašii dán dáhpáhusas dahkat, vai govvadás ja duohta dilli eai livčče ruossalassii? Dahje nuppiid sániiguin: makkár doaimmat dorvvastit sámegiela giellat gielalaš rivtiid sámegiela hálddašanguovllu olggobealde?

- b) Láhkadeavsttain ja njuolggadusain namuhuvvo dávjá sámegiella, muhto geavadis čujuhuvvo davvisámegillii. Várran lea, ahte erohus iešguđet sámegielaid gaskkas báhcá fuomášahtta, ja ahte Norggas hállon uhcit sámegiela (julevsámegiella, lullisámegiella ja muhtun muddui maiddái bihtánsámegiella ja nuortalašgiella) bázáhallat ealáskahttin- ja gárggiidahttiindoaimmain.

Lehpetgo ovttaoavilis dáinna govvádusain? Jos lehpet, de mo galggašii fuolahit uhcit sámegielaid hálliid vuoigatvuodain?

Lehpetgo ovttaoavilis dáinna govvádusain? Jos lehpet, de mo galggašii fuolahit kveanaid vuoigatvuodain?

Norske kveners forbund lea mángii gáibidan, ahte Eurohpálaš soahpamušas guovllugiela ja unnitlogugiela kveanagiela galggašii loktet suodjalandásis 2 dásái 3. Maid oaiivildehpet dán áššis?

Norsk-finsk forbund navdá, ahte kveanagiella ja Norgga suomagiella leat guokte iešguđet giela, ja ahte Norgga suomagiella galgá ožžut statusa suodjalandási 2 giellan Eurohpálaš soahpamušas guovllugiela ja unnitlogugiela. Maid oaiivildehpet dán gáibádušas?

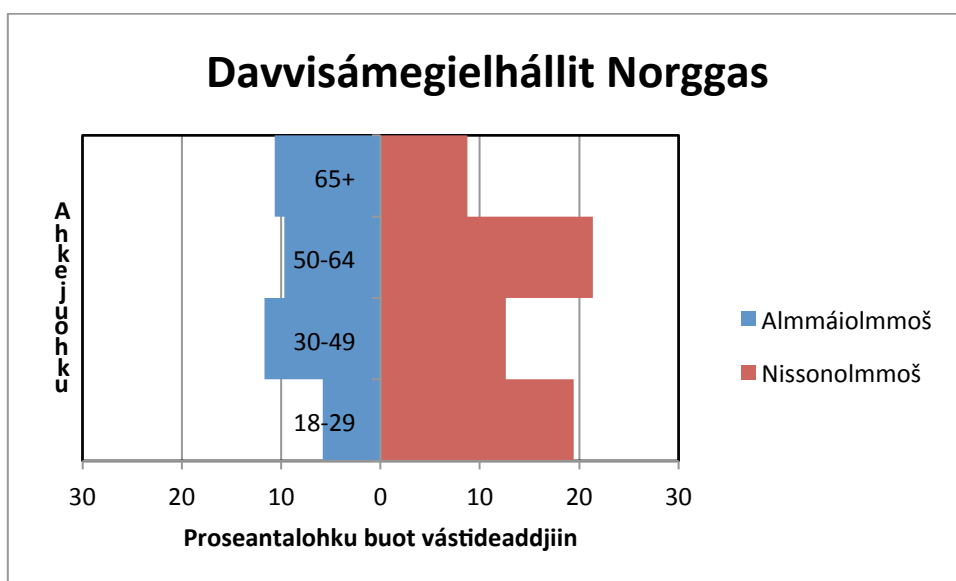
6. Granholm deattuha raporttas stuorámuš erohusa davvisámegiela ja kveanagiela gaskkas: láhka fállá čielga vuoddu davvisámegiela ealáskahttimii, muhto dakkár vuoddu váilu kveanagielas.

Norske kveners forbund lea ieš gárven plánaalgaga kveanagiela ealáskahttimii, muhto eiseválddit eai leat dan dohkkehan eaige oppa gieđahallange.

7. Makkárin oaidnibehtet kveanaid ja sápmelaččaid rolla ja mearkkašumi Norgga servodagas? Makkár rolla árvalehpet sis leat logi jagi geažes?
- Lea daddjon, ahte kveanagiella lea hui kritihkalaš dilis. Seamma áigge mánggat kveanat ja earátge lohket stáhta ovddasvástádussan sihkkarastit, ahte giella bissu. Lehpetgo dán áššis ovttaoaivilis? Makkár konkrehdda daguiguin stáhta sáhtášii dál gádjut kveanagiella?
8. Makkár konkrehdda doaimmaid galggašii bidjat johtui, vai sihkkarastošii kveana- ja sámeagiella boahhtevuohta Norggas?
9. Dasto leat gažaldagat gielaideid oahpahusas ja oahppamis:
- a) Makkár giellamáhtu galgá vuordit oahppis, gii lea lohkan sámeagiella vuosttas giellan?
- b) Makkár giellamáhtu galgá vuordit oahppis, gii lea lohkan sámeagiella nubbin giellan?
- c) Makkár giellamáhtu galgá vuordit oahppis, gii lea lohkan kveanagiella nubbin giellan?
- d) Leago din mielas vejolaš, ahte boahhtevuođas lea dárbu oahpahit kveanagiella vuosttas giellan?
10. Man láhkái sáhttet politihkalaš eiseválddit buoridit kveana- ja sámeagiella sajádaga ja gárggiidahttit dáid gielaideid, eandalii go veardida eiseválddiid rolla priváhtta organisašuvnnaide nugomat *Norske kveners forbundii*?
11. Leago mii nu eará dehálaččaid, mii ii leat vel šaddan sáhkkan? Háliidehpetgo lasihastit dahje jearrat juoidá?
12. Jos kveana- ja sámeagiella doarjumii livčče rájihis resurssat, maid din mielas galggašii vuosttamušžan dahkat?

3.5 Sosiodemográfalaš juohkašupmi

Vástideaddjit eai juohkás aivve dássidit iešguđet sosiodemográfalaš joavkkuid gaskka. Badjel 60% vástideaddjiin ledje nisssonolbmot, ja eandalii ahkejoavkkuin 18–29 ja 50–64 nisssonolbmot ledje sakka eanet go almmáiolbmot. Nubbi erenomášvuohta lea, ahte stuorra eanetlohku vástideaddjiin lea čađahan alit dási oahpuid. Unnitlogugiella skovi vástideaddjiid ahke- ja sohkaallejuohku čájehuvvo tabeallas 1: *Davvisápmelaš vástideaddjiid juohkašupmi agi ja sohkaalle mielde*. Vástideaddjiid skuvlendássi fas oidno tabeallas 3: *Davvisápmelaš vástideaddjiid skuvlendássi*.

Govus 1. Davvisápmelaš vástideaddjiid juohkašupmi agi ja sohkabeali mielde.

Sohkabealli	Frekveansa	%
Almmáiolmmoš	39	37.86
Nissonolmmoš	64	62.14

Tabella 1. Davvisámegiellágiid juohkašupmi sohkabealiid mielde.

Ahkejoavku	Frekveansa	%
18-29	26	25.00
30-49	25	24.04
50-64	32	30.77
65+	21	20.19

Tabella 2. Davvisámegiellágiid juohkašupmi ahkejoavkkuid mielde.

Skuvlendássi	Frekveansa	%
li formála skuvlejupmi	3	2,91
Vuodđoskuvla	13	12.62
Joatkkaskuvla	29	28.16
Alit oahput	58	56.31

Tabella 3. Davvisámegiellágiid skuvlendássi.

3.6 ELDIA-analysaid duogášprinsihpat

3.6.1 Unnitlogugielat dálááigge mánggagielat servošiin

Erohussan eanas ovddit mánggagielatvuođa dutkamušaide lea, ahte ELDIA háliida dutkat unnitlogugielaid vitalitehta mánggagielat konteavsttas – nappo váldit vuhtii, ahte dálááigge unnitloguálbmogat ellet ja doibmet mánggaid gielaiguin. Lea dehálaš dutkat servošis ja guovllus geavahuvvon gielaide olles girjju iige duššefal unnitlogu- ja eanetlogugiela gaskavuođa. Mii háliideimmet gávnnaht mánggagielatvuođa minstariid ja suokkardallat, ovdánahttetgo vai áitetgo dat unnitlogugiela.

3.6.2 ELDIA-prošeavtta ulmmit

ELDIA-prošeavtta ulbmin lea ráhkadit Eurohpálaš giellavitalitehtabaromehtera (*European Language Vitality Barometer*, EuLaViBar). Baromehteris šaddá konkrehta gaskoapmi, mainna sáhtta álkis mihtidit unnitlogugiela dahje man fal earáge giela vitalitehta.

EuLaViBar ráhkaduvvo guovtti muttus. Vuosttamuččan guđege dutkojuvvon unnitlogugillii ráhkaduvvo iežas vitalitehtabaromehter (davvisámegiela vitalitehtabaromehter buktojuvvon ovdan logus 5 dán raporttas). Dasto álbmogiidgaskasaš dutkanjoavku ráhkada EuLaViBara dáid ovttaskas analysaid vuodul. Dat doaimmahuvvo Eurohpá Uniovdnii ja almmustahttojuvvon prošeavtta loahpas borgemánus 2013 oktan EuLaViBar-giehtagirjjiin (<http://phaidra.univie.ac.at/o:301101>).

3.6.3 Giela vitalitehta meroštallan ja mihtideapmi

Giela vitalitehta meroštallamis ELDIA dorvasta guhkes dutkanárbevirrui. ELDIA-prošeakta lea ollu ávkašuvvan Joshua Fishmana, Leena Husa, Christopher Strouda ja Anna-Riitta Lindgrena bargguin. Nana vuodđun leat maiddái UNESCO raporttat gielaide vitalitehtas ja áitatvulošvuodas (2003; 2009). Dasa lassin mii heivehit EuLaViBarii guovtti dehálaš giellaekonomiija dutki, François Grina ja Miquel Strubella, jurdagiid. Grinis mii leat váldán (ja muhtun muddui heivehan) 'kapasitehta', 'vejolašvuođa' ja 'hálo' doahpágiid, ja Strubellis fas jurdaga das, ahte giellageavaheaddjiid sáhtta oaidnit 'giellabuktagiid' golaheaddjin. Mii leat maiddái ráhkadan giellavitalitehtaskálá, masa leat ožžon inspirašuvvna Joshua Fishman sullalas mihttolávas *Graded Intergenerational Disruption Scale* (GIDS); dat leamaš 1990-logu rájes njunuš mállen giellavitalitehta dutkamušas.

ELDIA-analysas leat njeallje dási:

- Fokusčuoggát: **Kapasitehta** (man sihkaris giellageavaheaddjin hálli dovda iežas, man olu son duostá geavahit giela), **vejolašvuohta** (man olu giela sáhtta geavahit virggálaš institušuvnnain, skuvllain jna.), **hálo** (man olu hállit háliidit geavahit giela) ja **giella-**

buktagat (man olu deavsttat ja eará giellabuktagat, nugomat sáddagat ja čájálmasat, leat oažžumis, ja man olu “golaheaddjit” háliidit daid)

- Dimenšuvnnat: **Láhka** (lágat, mat dorjot giela geavaheami dahje estet geavaheames dan, ja maid olbmot dihtet ja oaivvildit dáid lágain), **skuvlejupmi** (gielaid geavaheapmi mánáidgárddi rájes gitta universitehtadássái, ja maid olbmot das oaivvildit), **media** (geavahuvvogo giella aviissain, televišuvdna- ja rádiosáddagiin jna., mo unnitlohku representerejuvvo váldoservodaga mediain, jna.), **giellageavahus ja vuorrováikkuhus** (mo giella geavahuvvo iešguđet institušuvnnain, iešguđet olbmuiguin, jna.)
- Molsašuddit iešguđet dimenšuvnnas: ovdamearkan **doaladumit** unntilogugillii ja eará gielaide (ja daid hálliide), **buolvvaidgaskasaš giellageavahus** (geavahitgo iešguđet sohka buolvvaid olbmot giela gaskaneaset), **mediábálvalusat, eatnigiella** (mo hállit meroštallet iežaset eatnigiela dahje eatnigielaid), **gielaid mearkkašupmi bargomárkaniin, giellamáhtu iešárvoštallan** (makkárin hállit árvalit iežaset gielladáidduid), jna.
- Dáid molsašuddiid analyserema vuodul giela vitalitehta sáhtá ELDIA giellavitalitehtaskálás meroštallat čuovvovaš cehkiiguin:

Dássi

Mearkkašupmi

- 0 Giela bisuheami lea hui duođalaš áitaga vuolde. Giella “muitojuvvo” ain, muhto dat ii geavahuvvo spontánalaččat dahje aktiivvalaččat gulahallamis. Giela geavaheamis ja sirdimis ii leat institutionála suodjalus ja doarjja. Mánát ja nuorat eai roahkasmahtto oahppat dahje geavahit giela.
→ Hohpolaš ja beaktilis ealáskáhttindoaimmat dárbbášuvvojit, vai giella máhcašii atnui iige oalát jávkkaše.
- 1 Giela bisuheapmi lea garra áitaga vuolde. Giella geavahuvvo aktiivvalaččat gulahallamis goit soames oktavuodain, muhton dan geavaheapmái, doarjumii ja/dahje sirdimii laktásit nu stuorra váttisvuodát, ahte giella sáhtá lagas boahhteáiggis báhcit oalát eret anus.
→ Giela bisuheami ja ealáskahttima ferte dalán álgit doarjut ja ovddidit beaktilis doaimmaiguin.
- 2 Giela bisuheapmi lea áitaga vuolde. Giela geavaheapmi ja sirdáseapmi čuovvovaš buolvvaide orru vátnumin goit muhtun konteavsttain dahje muhtun hálli-joavkkuid gaskkas. Jos dát nuppástus joatkašuvvá, de giella sáhtá báhcit oalát eret anus gáidosut boahhteáiggis.
→ Dárbbášuvvojit beaktilis doaimmat, mat dorjot ja ovddidit giela geavaheami ja sirdima.
- 3 Giella bisuhuvvo muhtun muddui. Gielas lea institutionála dási doarjja ja dat geavahuvvo mánggalágan oktavuodain ja doaimmain (maiddái guovdilis dome- naid nugo bearraša olggobealde). Giella dávjá sirdujuvvo čuovvovaš sohka- bulvii, ja mánggat hállit nagadit ja háliidit ráhkadit dássedettolaš guovttegielat- vuoda geavadiid.

→Doarjjadoaimmat giela bisuheapmái orrot lihkostuvvan, ja daid galgá doalahit ja joatkit.

- 4 Dálá dilis giella bisuhuvvo. Giella geavahuvvo hui mánggalágan oktavuodain. Giella ii oro leamen áitaga vuolde: mihkkege ii čujut dasa, ahte giella hállit (dahje mearkkašahtti oassi hálliin) livčče luohpamin gielas dahje dan sirdimis čuovvovaš sohkaulvii, ain jo dan dáhpáhusas ahte sosiála ja institutionála doarjja bissu dálá dásis.

→ Giela dili galgá čuovvut ja giela galgá doarjut guhkesáigge perspektiivvas.

3.6.4 Materiála analyseren

Sáhkkehallamiid ja skovvejearahallamiid analyseremis ELDIA-prošeavtta dutkit sáhtte vuojuđuovat dušše muhtun dehálaš dimenšuvnnaide, eandalii daid gažaldagaide mat leat dehálaččat EuLaViBarii. Sis ii nappo lean vejolašvuhta guorahallat buot daid dutkan-gažaldagaid, mat soitet leat dehálaččat aiddo dihto gillii dahje giellahállijovkui. Iešguđege giela dili vuđolot guorahallan báhcá danin boahttevaš dutkamuša bargun.

ELDIA-prošeavtta statistihkkárat nuppástuhtte skovvejearahallamiid vástádusaid tabeallaid hápmái, mat čilgejuvvojit logus 4. Tabeallat leat maddái vuodđun daid govosiidda, mat logus 4 buktojit ovdan. Rabas gažaldagaid vástádusaid fas leat prošeavtta gielladutkit analyseren manuálalaččat.

Sáhkkehallamat littererejuvvojedje (čállojedje deakstan) ja daidda čállui maddái kommentára, mii doallá sisttis merkemiid guovddáš temáin (ovdamearkan "giellageavahus", "skuvle-jupmi", "mobilitehta", jna.). ELDIA-prošeavtta gielladutkit čálle maddái oanehis govádusaid ja čoačkágeasuid iešguđege sáhkkehallamis.

4 Ođđa dieđut láhkamearrádusain, medias, skuvlejumis, giellageavahusas ja vuorováikkuhusas

4.1 Analysa láhkamearrádusain ja institušuvnnain

čállán Sia Spiliopoulou Åkermark

Čoahkkáigeassu lágalaš ja institutionála rámmain – davvisámegiella ja kveanagiella Norggas

Sámegielas lea Norggas alimus dási lágalaš suodji, dasgo dat lea áidna giella, man Norgga vuodđoláhka suodjala. Vaikko láhka dárogielgeavahusas (målbbrukslova) suodjala dárogiela guokte hámi, bokmåla ja nynorska, sámegiela iešguđet hámit leat suodjaluvvon sámelágas (sameloven). Sámediggi lea jagi 1987 rájes leamaš válggaiguin válljejuvvon orgána mas lea váldi ollašuttit sámi autonomiija sámelága nuppi paragrafa mielde, ja das lea iežas áššedovdilávdegoddi giellaášiid váras, namalassii sámedikki giellalávdegoddi.

Kveana- dahjege suomagielas ii leat seammalágan lágalaš suodji go sámegielain, muhto dat namuhuvvo báikenammalágas ja skuvlalágas.

Dan rájes, go Norga ratifiserii Eurohpálaš soahpamuša guovllugielain ja unnitlogugielain, lea leamaš ságastallan kveanagiela namahusas. Áššin leamaš dat, galgágo giela gohčodit kveanagiellan, Norgga suomagiellan vai oktageardánit dušše suomagiellan. Hálldahus lean danin geavahan duppalas ja rabas namahusa kveanagiella/suomagiella.

Norgga ráđđehusa minoritehtaraporta jagis 2001 lei vuosttas viggamuš oktilaš unnitlogu-politihkkii Norggas. Raportta čállin lei joatkan dasa, go ratifiserejuvvojedje Eurohpálaš soahpamuš guovllugielain ja unnitlogugielain jagis 1999 ja Olmmošvuoigatvuodaid doaibma-plána jagiin 1999–2000, mas našuvnnalaš minoritehtat ledje oktan guovddáštemán. Leat ollu láhkamearrádusat, mat soames láchkai regulerejit giela ja giellageavahusa. Dattetge jagis 2011 Norggas ii vel leamaš almmolaš giellaláhka.

Norgga vuodđolága paragrafa 110a sihkkaruššá sámegiela ja sámi kultuvrra sajádaga, ja dasa lassin leat mánggat eara láhkamearrádusat mat gusket gielaid sajádahkii Norggas. Daidda gullá erenomážit ovddabeal namuhuvvon sámelága goalmát paragrafa, mii regulere sámegiellageavahusa ja sámegiellaháliid rivttiid sámegiela hálddašanguovllus. Dát láhka mearrida guovddáš lágaid, njuolggadusaid ja skoviid jorgaleami sámegillii, addá vuoigatvuoda oažžut sámegiela vástádusa eiseválddiin sámegiela hálddašanguovllus, sihkkarastá vuoigatvuoda sámegillii dikkis, politiijain, giddagasas, dearvasvuođabálvalusain ja girkus, ja dáhkida sámegiela hálddašanguovllu gieldda- ja fylkkaeiseválddiid bargiide rievtti virgelohpái sámegielloahppama váras. Sámegiela hálddašanguovllu suohkanat ožžot gillii guoski geatnegasvuodaid ollašuttima váras guovttegielatvuodaruđaid stáhtas, ja daid juolluda Sámediggi.

Skuvlaláhka jagis 1998 viggá vástidit unnitlogugielaid háliid muhtun dárbbuide. Riekti sámegielloahppamii ipmirduvvo individuála vuoigatvuotán sámegiela hálddašanguovllus ja

joavkku vuoigatvuohtan fas dán guovllu olggobealde. Mánáidgárdelága mielde mánáidgárddit galget atnit árvvus máná čearddalaš ja kultuvrralaš duogáža, maiddá sápmelaš máná giela ja kultuvrra. Suohkanis lea geatnegasvuohta sihkkarastit, ahte sámi mánáidgárddiid doaimmaid vuodđun leat sámeigiella ja sápmelaš kultuvra. Skuvlalága vuodul fállu dál Romssa ja Finmárkku fylkkain suomagiela oahpahus unnimustá golmma oahppái, geain lea kveana- dahje suomaduogáš.

Jagi 1990 báikenammaláhka nuppástuhttui jagis 2005: dasa lasihuvvui paragrafa, mii sihkkarastá, ahte Norga deavdá álmogiidgaskasaš gáibádusaid, mat gusket sámeigielat ja kveanagielat báikenamaide.

Ságastallamiin, mat gusket davvisámegiela- ja kveanagielvuoigatvuođaide, lea dálááigge giella-ealáskahttin ovddemuš fáddán. Davvisámegiela ealáskahttinvejolašvuođat leat eanas sihkkaraston lágaiguin, muhto kveanagiela buohta leat ain stuorra hehttehusat ja váillit. Čielgasamos čájánas das lea stáhta gudneáŋgiris doaibmaplána sámeigielaid buorin, mii árvoštallo ja ođasmahtto juohke jagi, go seamma áigge datte kveanaid ráhkadan doaibmaplána eai leat eiseválddit dán rádjai dovddastan.

Norgga gielaidda mánnggalárganvuođas sáhtá čalmmustahttit guokte dási – nuppe dáfus dárogiela guovtti girjegiela geavaheamis hálddahas ja skuvlejumis lea guhkes árbevierru, muhto nuppe dáfus unnitlogugielaid diversitehta ii leat ruohtasmuvvan seamma čiekŋalassii lánkkii go dárogiela siskkáldas diversitehta. Gielaidda mánnggalárganvuohta ja mánnggagielatvuohta leat váldon vuhtii skuvlalágas jagis 1998 ja dan ollašuttimis das maŋŋá. Čielgasamos ovdamearkkat rievttis eanet go fal ovttá gillii (nappo dárogillii ja eatnigillii dahje dárogillii ja nuppi dahje goalmát gillii) leat eaktu individuála válllejumis guovtti dárogielhámi (bokmála ja nynorska) gaskkas skuvlemis, riekti sámegieloahpahussii sihke sámeigiela hálddašanguovllus ja dan olggobealde, riekti kveanagiela/suomagiela oahpahussii nubbin giellan, ja riekti oážžut oahpahusa eará gielain go dárogielas dárbbu mielde. Skuvlalága mearrádusat ja lága ollašuttin *Máhttolokten* ja *Máhttolokten Sámi* -oahppoplánaid bokte leat duođaige nuppástuhttimin skuvlla mánnggagielatvuođa arenan. Norgga skuvllain leat dál oahppoplánat 14 sierra gillii, muhto dát ii leat vel buvttadan individuála mánnggagielatvuhtii viggi strategiija. Dakkár lea dál datte bargojuvvomin Norgga Máhttodepartemeanttas.

4.2 Mediaanalysa

čállán Reetta Toivanen

Mediadiskurssa analysa dárkkuhussan lea guorahallat, mo unnitlogugielat, giela bisuheapmi, giela jávkan ja giella-ealáskahttin gieđahallojit nuppe dáfus váldoservodaga medias ja nuppe dáfus unnitlogugielat medias. Dutkamušulbmin lei buktit ođđa dieđuid das, mo etnikkalaš joavkkuid gaskavuoddat leat dutkojuvvon riikkain nuppástuvvan. Iešguđege riikka guorahallamis lei dakkár duogášjurdda, ahte vuohki, mainna media kommentere giellaminoritehtaid, muitala dan konteavsttas, mas minoritehta viggá bisuhit ja ealáskahttit iežas eatnigiela. Dat

oainnut, mat bohtet albma váldoservodaga medias, muhtun muddui čilgejit váldoservodaga doaladumiid unnitlogugielat servošii. Oainnut ja doaladumit unnitlogumedias fas muitalit daid vejolašvuodain ja hástalusain, mat unnitloguservošis ja dan lahtuin leat.

Diskursaanalyisa čovddagažaldagat leat:

1. Mo minoritehtat gieđahallojit váldomedias ja unnitlogumedias? 2. Makkár sajádat váldomediain ja unnitlogumediain lea mediaid giettis, ja makkár sajádagaide mediat vigget? 3. Mo váldomediast ja unnitlogumediast dieđihit álbmogii dáhpáhusain, mat gusket joavkkuid gaskavuodáide? 4. Leago giela bisuheapmi sáhkán, ja man láhkai dát fáddá gieđahallo? 5. Makkár rollain ja doaimmain media čájeha váldogielaid ja unnitlogugielaid?

leš analysii válljejuvvojedje golbma metoda dainna ulmmiin, ahte materiálie šattašii guhkesáiggi perspektiiva ja livččii vejolaš gieđahallat minortiehttagielat servoša diliid nuppástusaid. Norggas guorahallamii válljejuvvojedje golbma áigodagaga: guovvamánus cuoŋománnui 1998, goas bohte fápmui Eurohpálaš soahpamuš guovllugielain ja unnitlogugielain ja Rámmakonvenšuvdna nationála unnitlogujoavkkuid suodjaleami váras; giđđa 2005 (ođđa giellaláhka áсахuvvui); ja skábmamánus 2010 ođđajagimánnui 2011, mii fas addá almmolaš gova maŋimuš áiggiid gárggiidemiin.

Norgga mediadiskurssa analysas ledje guovddážis davvisámegiela ja kveanagiela servošat. Dán kapihtalis čohkkejuvvojit oktii bohtosat dárogielat váldomedia ja davvisámegiela media dutkamušas. Guovtti vuosttaš dutkanperiodas (guovvamánnu-cuoŋománnu 1998 ja cuoŋománnu-geassemánnu 2005) dutkančuozáhahkan válljejuvvojedje guokte sámegielat aviissa, Min Áigi ja Áššu. Jagis 2008 dat ovtastuvve oktan aviisan, Ávvirin, mas fas čoggojuvvui goalmát dutkanperioda materiála. Ávviris leat doaimmahagat Kárášjogas ja Guovda-geainnus. Min Áigi ja Áššu almmustuvve guktii vahkus; Ávvir fas almmustuvvá vihttii vahkus, maŋnebárggas lávvardahkii.

Váldomediama materiálan válljejuvvojedje guokte aviissa. Vuosttamuš lea báikkálaš aviisa Finnmark Dagblad, mii almmustuvvá minortiehttagielaid guovllus Davvi-Norggas, ja dat ovddasta váldomedia mii lea lagamusas dán prošeavttas dutkojuvvon sámi minoritehta. Finnmark Dagblad lea stuorámuš aviisa Finnmárkkus. Dán áigge dat almmustuvvá vuosárggas lávvardahkii logi suohkanis Finnmárkkus. Nubbi aviisa, Aftenposten, lea Norgga stuorámuš aviisa, ja dat almmustuvvá juohke beaivve. Dan almmustahttinbáiki lea Oslo, ja aviissa sisdollui gullet ee. áigeguovdilis riikka dási áššit láhkaásaheamis ja skuvlejumis.

Aviissaid lohkanmearit leat Norggas máilmmi alimusaid joavkkus, ja aviissain lea dehálu rolla Norgga mediagiettis go eará Eurohpá riikkain (Østbye 2010). Jagi 2008 mediabaromehtera mielde 68% norgalaččain čuvvo beaivválaččat ain jo ovtta aviissa (Høst 2008). Lohkanmearit ledje buot stuorámušat ahkejoavkkus 67-79, go fas nuoramus ahkeluohkáid aviisalohkan lea jagiid mielde uhcon. Aviissaid oppalaš lohkanmearit leat njiedjan 1990-logu rájes. Seamma áigge aviissaid ja eará mediaid interneahhtafálaldagat leat šaddan bivnnuhabbon (Østbye 2010). Árbevirolaš diehtujuohkingaskoamit (televišuvdna, rádio ja deaddiluvvon mediat) leat

maiddáí geavaheamis internehtas. Ovdamearkan Dagbladetis, mii gullá Norgga stuorámuš aviissaide, leat eanet neahttaveršuvnna go báberveršuvnna lohkket (Østbye 2010).

Rádio lea sámiid gaskkas bivnuhamos media (Pietikäinen 2008: 176). Ii leat datte áige-
guovdilis diehtu das, man olu olbmot čuvvot sámegiela televišuvdna- ja rádiosáddagiid. Jagis
2010 Ávvir-aviissa leavvan lei 1271 kopijja (MBL), Sárgat-aviissa fas 2732 (MBL Norske aviser).
Lohkkiid mearit maŋimus logi jagi áiggi čájehit, ahte sihke sámegiela ja dárogielet aviissaid
vuovdu vuos njiejai jagiin 2004 ja 2005, muhto das maŋŋá dat lea fas dađistaga lassánan.

Váldoservodaga aviissat čállet jeavddalaččat Norgga minoritehtaáššiin. Aftenposten, mii
almmustuvvá guhkin eret sámeguovllus, fokusere minoritehtaáššiin guovddáš ođđasiidda,
go báikkálaš Finnmark Dagblad fas čuovvu dáhpáhusaid ja diliid buot surggiin. Aftenpostena
artihkalat gusket eanas skuvlejupmái ja lánkaásaheapmái, go Finnmark Dagblad fas lea
eanemus gieđahallan fas skuvlejumi ja giellageavahusa áššiid. Aftenposten-aviissas gávdnui
dan mađe uhcán materiála, ahte ii leat vejolaš albmáláhkai árvvoštallat dán aviissa ja sámii
minoritehta gaskavuoda. Finnmark Dagblad doalai sisttis logimeriid artihkkaliid, mat guske
sámiiide. Čujuhusat Sámi aviissaide ja oavilát aviissa oavilčálusoasis čájehit, ahte sámiiid ja
eanetloguálbmoga gaskavuodta lea dán aviissas rabas ja dássedettolaš.

Sámi ja kveana minoritehtat veardiduvvojit dávjá váldoservodaga mediaid oavilčállossiin,
erenomážit daid čállossiin, mat gieđahallet kveanaid ja kveana giela sajádaga lágas. Orru
leamen nu, ahte giellaealáskahttinvugiid ja -ruhtadeami ordnen oidnojuvvo eanas sárgastalla-
miin Norgga riikka ovdasvástádussan. Muhtun deavsttain maddái čujuhuvvo dasa, ahte
Sámedikkis galggašii leat eanet ovddasvástádus hálldahusas ja mearrádusain.

Oppalohkáí váldoservodaga medias minoritehtat, dán dáhpáhusas sámiiid ja kveanat, leat
bukton ovdan servodaga lunddolaš oassin, man galgá suodjalit ja doarjut. Doarjja, erenomá-
žit ruđalaš doarjja, vurdo eandalii stáhtas, muhto muhtun deakstačájánasat čujuhit dihto
instánsaide, nugo politihkalaš bellodagaide dahje dihto ministeriijaide. Dat oaidnu lea buot
deavsttaide oktasaš, ahte minoritehtaide galget addot buot vejolašvuodát ealáskahttit
iežaset giela ja kultuvrra. Váldoservodaga diskurssas ieš ealáskahttin ja giellageavaheapmi
lea dasto unnitlogu iežas gieđain.

Sámi aviissain eanemus gieđahallon fáttát leat boazodoallu, skuvlejupmi, giellageavahus
almmolaš bálvalusain ja eiseválddiiguin, ja áige-
guovdilis áššit Sámedikkis; buot dát ledje
gieđahallon eanas Norgga geahččanguovllus, vaikko aviissat almmustuvvet maddái Suomas
ja Ruoŋas. Skuvlejupmái guoski artihkalat muiteledje skuvlejumi dási hedjoneamis ja oahpa-
haddjivánis, juoba nu ahte vánehemat leat mearridan skuvlet iežaset mánáid ruovttus.
Nubbin ollu sárgastallon fáddán maŋimus áiggiid leamaš váttisvuodát dearvvasvuodabálva-
lusaid ja eará sosiálabálvalusaid oazžášuvvamis sámegillii.

Go veardida váldoservodaga ja Sámi media, vuhtto erohus das, mo ovddasvástádus giela
bisuheamis ja giellaealáskahttimis oidnojuvvo. Váldoservodaga medias Norgga riikka rolla
meroštallo ruhtadangáldun ja juridihkalaš mearrádusaid dahkkin. Sámi media baicce dávjá

deattuha Sámi servoša kollektiiva ovddasvástádusa giellaárbbi bisuheamis ja sirdimis mánáide. Geavatlaš gažaldagat, nugo vátna ruđalaš doarjja, eai deattuhuvvo seamma olu go hástalusat das, mo sáhtta motiveret vanhemiid ja mánáid oahppat ja geavahit sámegielaide.

Sápmelaččat Norggas orrot dán dutkanmateriálas leamen buoremus ovdamearka das, mo minoritehtamedia ja váldoservodaga media leat lihkostuvvan lahkoniit nubbi nuppi, čujuhit nubbi nubái ja duođai váldit oktasaš oainnu dehálaš gažaldagain. Vaikko váldoservodaga media, eandalii guovlluaviissat, deaddilit maiddái kritihkalaš artihkaliid mat gažadit Sámi eanavuoigatvuođaid legitimatehta, oktasaš šuokŋa gávdno gažaldagain mat gusket eatnigiela oahpahussii, giellaealáskahttimii, kulturdoaimmaide ja ruhtadangažaldagide: sihke váldoservodaga ja minoritehta mediaid diskurssas giellavuoigatvuođat oidnojuvvojit buhtadussan ovddeš dáruiduhttinpolitihkas, ja stáhta oidnojuvvo bargoguoibmin gean ovddasvástádus lea fuolahit das, ahte sámegiela bisuheapmái ja kultuvraeallima ovddideapmái lea buorre dilli. Sámiid ovddasvástádussan fas oidnojuvvo giella- ja kultuvrapolitihka sisdoallu, ja maiddái giellaservoša lahtuid motiveren giela aktiiva geavaheapmái.

4.3 Sosiolingvistihkalaš analyisa skovvedutkamuša ja jearahallamiid bohtosiin

čállán Marko Marjomaa

Čuovvovaš kapihtaliin čilgejuvvojit unnitlogugiela skovvedutkamuša (MinLg) dehálamos bohtosat. Vuđolot dieđut bohtosiin gávdnojit davvisámegiela dáhpáhusdutmamuššii guoski raporttas *North Sámi in Norway* (<http://phaidra.univie.ac.at/o:361122>).

Giellageavahus ja vuorrováikkuhus

ELDIA-prošeavttas giellageavahusa ja vuorrováikkuhusa vuollái leat lohkon giellageavaheami buot bealit (omd. giela geavaheapmi iešguđetlágan diliin ja oktavuodain, iešguđet olbmuiquin, jna.).

Eatnigiella

Eanetlohku vástideaddjiin, 66.4% (69/104), namuha davvisámegiela iežas eatnigiellan. Dároggiela fas lohket iežaset eatnigiellan 33.6% (37/104). Duššefal vihtta vástideaddji 104:s (4.8%) almmuhedje sihke davvisámegiela ja dároggiela eatnigiellan. Okta vástideaddji lea almmuhan iežas eatnigiellan eará sámegiela.⁵

⁵ Gielat eai dás namuhuvvo vástideaddjiid anonymitehta suodjaleami dihte.

Giellageavahus buolvvaid siste ja buolvvaid gaskka

Čielga eanetlohku vástideaddjiin lea geavahan sámegeiela boarrásut sohka buolvva olbmui-
guin, namalassii vanhemiiguin, áhkuiguin dahje ádjáiguin. Áhči beale ádjáin ja áhkuin ledje
sámegeiela geavahan 75.3% (73/97) ja eatni beale ádjáin ja áhkuin fas 70.6% (72/102). Eanet-
lohku vástideaddjiin maiddá almmuhii, ahte sin mánnávuodas vanhemat (eadni 69.4%,
68/98 ja áhčči 63.7%, 58/91) leat geavahan sámegeiela singuin. Eanetlohku maiddá muitalii,
ahte vanhemat dálge geavahit sámegeiela singuin (eadni 61.5%, 40/65 ja áhčči 60.0%, 27/45).

li lean dábálaš, ahte vástideaddji livčče geavahan eanet go ovttá giela áhkuin ja ádjáin. Vásti-
deaddjiin 14.3% (14/97) lohke geavahan eanet go ovttá giela áhči beale áhkuin ja ádjáin, ja
9.8% (10/102) fas eatni beale áhkuin ja ádjáin. Maiddá vanhemiiguin lei eanet go ovttá giela
geavaheapmi hárvanaš. Vástideaddjiin 16.3% (16/98) lohke mánnán geavahan etniin eanet
go ovttá giela, ja dál eanet go ovttá giela geavahit dušše 7.7% (5/65). Áhčiin fas 12.1%
(11/91) lohke mánnán geavahan eanet go ovttá giela, ja dál nu lohke dahkat 11.1% (5/45).

Vástideaddjiid eanetlohku (63.3%, 50/79) geavaha dahje leat geavahan sámegeiela oappái-
guin ja vieljaiguin. Dárogeiela fas lohke geavahit 55.7% (44/79). Logi vástideaddji 79:is (12.7%)
almmuhedje, ahte sii geavahit eanet go ovttá giela oappáiguin ja vieljaiguin.

Eanetlohku vástideaddjiin (62.5%, 45/72) lohka geavahit dárogeiela guimmiin; 54.2% (39/72)
fas lohket geavahit sámegeiela.⁶ 26 vástideaddji 72:is (36.1%) lohke geavahit guimmiin eanet
go ovttá giela. Sámegeiela geavaheapmi guimmiin lea geahppánan, dasgo leat eanet dakkár
vástideaddjit, geat lohket iežas vanhemiid hállan sámegeiela gaskaneaskka, go dakkárat, geat
lohket ieža hállat sámegeiela guimmiinis.

Eará sámegeielat ja kveana- dahje suomagiella eai olusge geavahuvvo kommunikašuvnnas
sohka buolvvaid gaskka. Kveana- dahje suomagiella geavahuvvo eanas áhkuiguin ja ádjáiguin.

Giellamáhtu iešárvoštallan

Buohkat dain, geat dadje davvisámegiela iežaset eatnigiellan, eai lohkan ipmirdit, hállat,
lohkat dahje čállit giela bures. Eandalii lohkan- ja čállindáidu lei árvoštallan heajubun go
dárogeielas. Vástideaddjiid mielas sis lei čielgasit heajut dáidu lohkat ja čállit sámegeiela go
dárogeiela.

Hui hárvve vástideaddjit lohke máhttit man nu eará sámegeiela dahje suoma- dahjege kveana-
geiela. Eangalasiella lei čielgasit goalmádin nannosamos giella vástideaddjiid gaskkas.

⁶ Dása leat lohkkon maiddá dakkár vástideaddjit, geat geavahit guimmiinis sihke sámegeiela ja dárogeiela; danin
dán guovtti logu submin šattašii eanet go 100%.

Giellageavahusa domenat

Davvisámegiella geavahuvvo buotlágan dilálašvuodain dahjege domenain, muhto dábálabbot goit eahpevirggálaš go virggálaš oktavuodain – ovdamearkan ruovttus ja fulkkiiguin. Dárogiella geavahuvvo eanet formála oktavuodain, nugomat eiseválddiiguin. Vástideaddjit ledje maiddái nannosit dan oaivilis, ahte davvisámegiella galggašii geavahuvvot eanet almmolaš oktavuodain.

Eará sámeielaid geavahus ii leat dábálaš mange oktavuodas ja maiddái kveana- dahje suomagiela geavahuvvo hui hárve. Eanjalasgiela geavahuvvo eanas barggus.

Gielat bargomárkaniin

Davvisámegiela sadji bargomárkaniin ii oidnojuvvon seamma ovttáčilggolaččat positiivan go dáro- ja eanjalasgiela. Vástideaddjiid mielas lea váttis dadjat, makkár sadji eará sámeielain lea bargomárkaniin. Dárogiela mearkkašupmi bargomárkaniin adnojuvvui čielgasit positiivan. Maiddái eanjalasgiela mearkkašupmi oidnojuvvui positiivan, juoba eanet go davvisámegiela. Vástideaddjiid mielas lei váttis dadjat, mii lea kveana- dahje suomagiela sadji bargomárkaniin.

Giela bisuheapmi

Vástideaddjiin jerrojedje davvisámegiela bisuheapmái guoskevaš áššit. Storra eanetlohku navdá, ahte leat dakkár institušuvnnat, mat gáhttejit davvisámegiela; unnánaš eanetlohku fas navdá, ahte leat institušuvnnat, mat gáhttejit dárogiela. Eanetlohku lea maiddái dan oaivilis, ahte davvisámegiela leat viggan bisuhit dahje gádjut. Storat mearri olbmui oaivildii, ahte davvisámegielas gávdno buhtes, originála giellahápmi – uhcit mearri fas navddii, ahte dakkár ii leat.

Giellageavahusa doarjun ja eastadeapmi

Vástideaddjiin jerrui das, mo davvisámegiela geavaheapmi leat juogo dorjon dahje viggan eastit. Oalle storra oassi vástideaddjiin, 42.2% (35/83), ledje mánnán vásihan, ahte sin vanhemiid ledje viggan eastit geavaheamis davvisámegiela mánáiguin. Measta bealli lohke dan dehálažžan, ahte mánát ohppet davvisámegiela dahje suoma- dahje kveanagiela skuvllas, jos sin vanhemat hállet dáid gielaide.

Go jerrojuvvui vanhemiid doarjagis davvisáme- ja dárogielgeavahussii, de eanetlohku vástideaddjiin navdá vanhemiid dorjon sihke sáme- ja dárogielgeavahusa. Hui storra eanetlohku daid vástideaddjiin, geain leat mánát, vigget oažžut mánáid oahppat ja geavahit sámeagiela.

Doaladumit gillii

Unnitlogugiela skovis (MinLg) jearahuvvojedje doaladumit gillii. Okta gažaldat guoskkai gielaid seaguheami. Čielga eanetlohku oaivildii, ahte lea dábálaš seaguhit gielaid. Dattetge eanetlohku ii lean dan oaivilis, ahte dušše vuollegis skuvlendási olbmot seaguhit gielaid. Vástádusain bohtá maiddá i ovdan, ahte vástideaddjiid mielas lea erohus boarráset ja nuorat olbmuit sáme giela gaskkas. Eanetlogu mielas nuorra olbmot dávjá seaguhit sáme giela eará gielaiquin, ja vuoras olbmot fas hállet sáme giela riehta. Eanetlohku lei earaoivilis das, ahte gielaid seaguheapmi čájehivččii mángga giela dáiddu. Maiddá uhca eanetlohku šiittii dan, ahte gielaid seaguheapmi livččii dohkálaš.

Go vástideaddjiin jerrui davvisámegiela geavaheamis logi jagi geažes, de unnitlogugiela skovi (MinLg) vástideaddjit dávjjibut navde geavahusa lassánit go kontrollajoavkku vástideaddjit. Miellagiddevaš erohus unnitlogujoavkku ja kontrollajoavkku gaskkas lea, ahte vuosttas joavkku vástideaddjit navdet čielgasit eanet dárogiela geavahusa lassánit lagamus logi jagi áiggis. Maiddá oainnut kveana- dahje suomagiela boahhteáiggis lagamus logi jagi áiggis ledje unnitlogujoavkkus veháš positiivvalabbot go kontrollajoavkkus. Goappat joavku lei ovttaoivilis das, ahte eaŋgalasgiela geavahus lassána čuovvovaš logi jagi áigge.

Vástideaddjit galge árvoštallat, makkár iešguhtege giella leat gullat. Árvoštallama vuodđun ledje 18 adjektiivapára, ovdamearkan *čáppa – ropmi*, ja vástidus addui skáláin 1–5. Unnitlogujoavkku (MinLg) vástideaddjit govvidedje davvisámegiela positiivvalaččat ja kontrollajoavku fas neutrála láhkai, go geahččat mat molssaeavttut leat ožžon eanemus čuoggáid. Goitge unnitloguskovis *neahtta* ja *lagas* ledje áidna adjektiivvat, main badjel 50% vástideaddjiin ledje válljen gievrramus molssaeavttu (*hui neahtta*, *hui lagas*). Liikká buot dáhpáhusain dat adjektiiva man sáhtá navdit positiivan lei dávjjimusat válljejuvnon. Kontrollajoavkku vástideaddjit ledje dávjjimusat válljen neutrála vástádusa *ii goabbáge* buot adjektiivapárain, earret páraid *garas – linis*, *ođđaáigásaš – árbevirolaš* ja *nuorra – boaris*. Dáid dáhpáhusain molssaeavttut *garas*, *árbevirolaš* ja *boaris* ledje ožžon eanemus vástádusaid.

Láhka

Giellageavahusa doarjun ja eastadeapmi

Láhkamearrádusaide guoski gažaldagain jerrui, leatgo dakkár lágat mat dorjot dahje eastadit giellageavahusa, ja makkár dieđut ja oaivilat leat dakkár lágain.

Masá bealli vástideaddjiin (47.5%, 48/101) oaivilda, ahte láhka doarju davvisámegiela geavaheami. Masá bealli (49.5%, 49/99) maiddá jáhkka, ahte láhka ii eastte geavaheames davvisámegiela, ja badjel bealli (53.5%, 54/101) lohka lága doarjut mánggaid gielaid geaveheami dan guovllus gos vástideaddji ieš orru. Vástideaddjiin dušše 41.4% (41/99) lea dan

oaivilis, ahte iešguđet gielaiguin ja iešguđet gielaide hálliiguin eai meannut ovttaláhkai. 59.0% (59/100) eai dieđe, leatgo dakkár lágat mat ovddidit iešguđet gielaide geavahusa bargomárkaniin.

Davvisámegiela láhkadeavsttat

Go vástideaddjiin jerrui davvisámegiela láhkadeavsttaid birra, eanetlohku (52.5%, 52/99) ii diehtán leatgo dakkár deavsttat oažžumis sámegillii. 33.3% (33/99) vástidedje, ahte láhkadeavsttat gávdnojit sámegillii.

Skuvlejupmi ja lánka

Vástideaddjiin jerrui, leatgo lágat mat regulerejit davvisámegiela skuvlaoahpahusa. Čielga eanetlohku (56.4%, 57/101) navddii, ahte dakkár lágat leat; duššefal 5.0% (5/101) lohke, ahte dakkár lágat eai leat. Go fas jerrui, leatgo lágat mat regulerejit skuvlaoahpahusa davvisámegiela birra, 43.6% (41/94) navde, ahte dakkár lágat leat.

Media

Media lea EuLaViBar-baromehtera okta dimenšuvdna ja čujuha dás buot gažaldagaide, mat gusket mediai: mediaid geavahussii, unnitlogugielat mediafálaladahkii, giela sadjái mediaid buvttadeamis ja mediagolahusas, váldoservodaga áššiide unnitlogumediais ja unnitlogu-áššiide váldoservodaga medias.

Okta gažaldat lei, man dávjá vástideaddji golaha dahje aktiivvalaččat geavaha 15 iešguđet-lágan elektronalaš media davvisámegillii, man nu eará sámegillii, dárogillii, kveana- dahje suomagillii ja eangalagillii. Nubbi gažaldat guoskkai aktiiva giellageavahussii ja kultuvra-buktagiid geavahussii.

Davvisámegiella geavahuvvui ollu dávjjibut árbevirolaš mediain (ovdamearkan aviissain ja rádios) go ođđa mediain (ovdamearkan internehtas ja sosiála mediain). Viđa eanemus geavahuvvon mediahámis njeallje ledje seammát sihke unnitlogujoavkkus ja kontrollajoavkkus. Dakkár mediat eai olusge geavahuvvon, mat leat eará sámegielaide ja kveana-dahje suomagillii. Dárogielat mediat geavahuvvojit čielgasit eanet go sámegielagat. Eangalagielat mediaid geavahus molsášuddá mediatiippa mielde. Čielga eanetlohku almmuhii, ahte ii goassege ieš buvttat deavstta davvisámegillii dahje geavat davvisámegiela kultuvra-buktagiid.

Skuvlejupmi

Skuvlejupmi lea EuLaViBar-baromehtera okta dimenšuvdna ja čujuha dás buot gažaldagaide, mat gusket skuvlejupmái ja oahppamii: skuvlejumi dássái, giellaoahppamii, oahppahusgillii, skuvlejupmái laktáseaddji oainnuide, dovdduide ja doaladumiide, jna.

Eanetlohku vástideaddjiin (78.7%, 74/94) logai oahppan davvisámegiela ruovttus vanhemiin dahje fulkkiin. Go jerrui leago vástideaddji ožžon oahpahusa dušše ovtta gillii, 52.9% lohke ožžon oahpahusa duššefal dárogillii. Guovttis lohke, ahte leat ožžon skuvllas oahpahusa duššefal davvisámegillii.

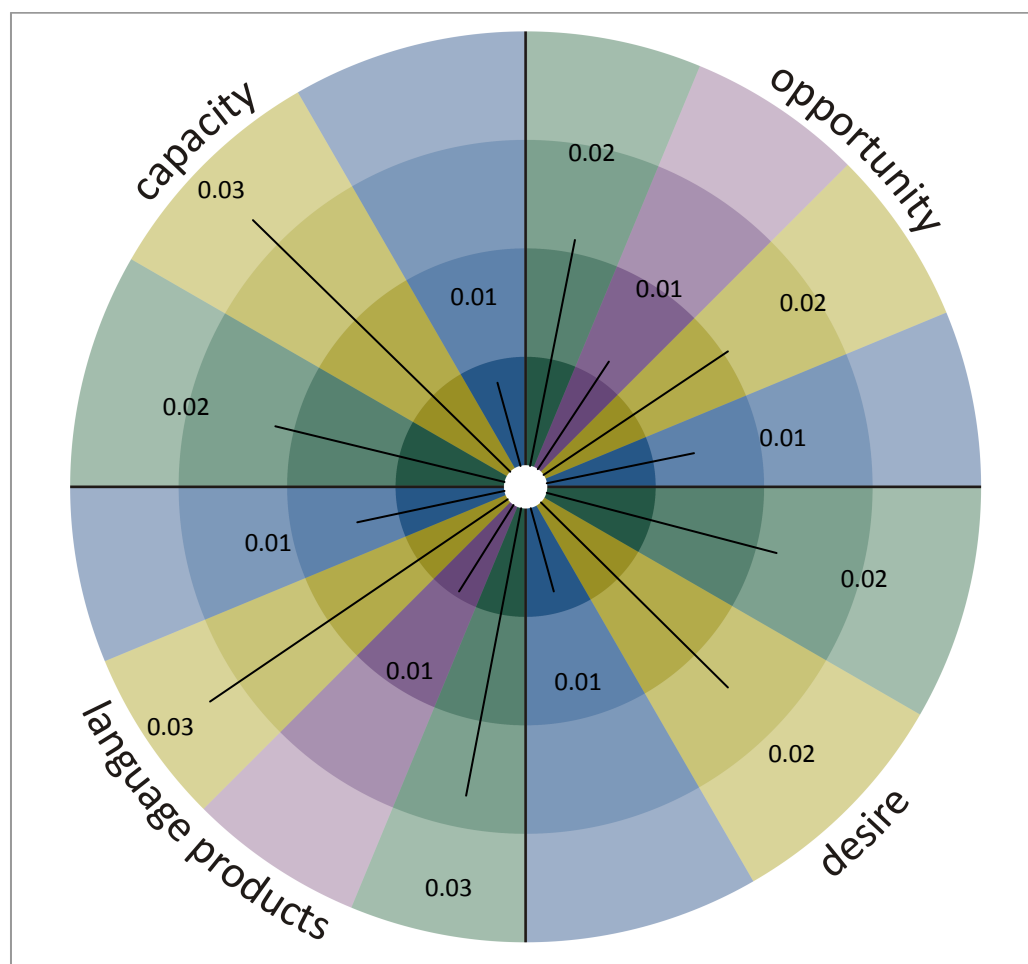
Dakkár vástideaddjiid mearri, geat lohke ahte mánáidgárddis sin oahpahusgiellan leamaš davvisámegiella, lei 22.1% (23/104). Mánáid- ja nuoraidskuvllas ledje davvisámegielat oahpahusa ožžon 29.8% (31/104), joatkkaskuvllas fas 26.9% (28/104).

Vástideaddjiin jerrui maiddá davvisámegiela fágaoahpahasas. Mánáidgárddis 33.9% (21/62) ledje ožžon davvisámegiela fágaoahpahusa, mánáid- ja nuoraidskuvllas fas 47.0% (47/100) ja joatkkaskuvllas 52.4% (43/82).

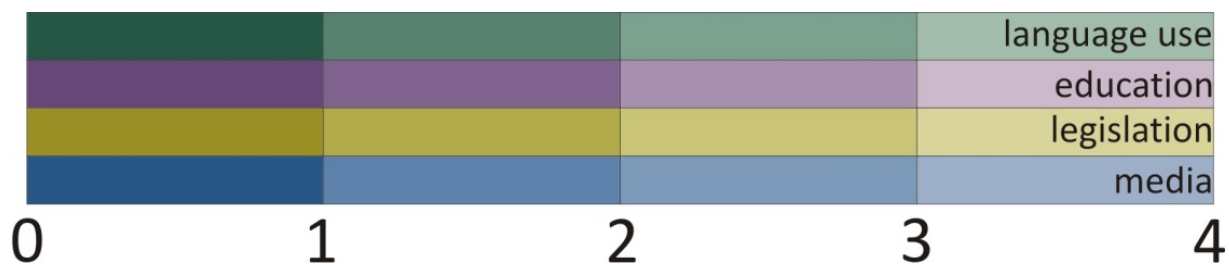
5 Dáhpáhusdutkanuša giellavitalitehtabaromehter

Dán logus davvisámegiela giellavitalitehtabaromehter buktojuvvo ovdan ja dulkojuvvo. Bohtosat čájehuvvojit gráfalaš baromehtera hámis, mas leat váldon vuhtii njeallje fokusčuoggá – kapasitehta, vejolašvuhta, hálo ja giellabuktagat – main guhtege velá doallá sisttis iešguđet dimenšuvnnaid. Fokusčuoggáid ja dimenšuvnnaid meroštallamat gávdnojit bajábealde logus 3.6.3 *Giellavitalitehta meroštallan ja mihtideapmi*. Čuokkesaddinvuohki čilgejuvvo dárkilit ELDIA-prošeavtta loahpalaš buktagiin, namalassii veardádalli raporttas (*Comparative report*) ja EuLaViBar-bargoneavvuin, mat almmustuvvet geassit 2013.

Dáhpáhusdutkanušaid baromehterat leat ráhkaduvvon skálái biddjon baromehterčuoggáid vuodul, maid leaba rehkenastán Eva Kühhirt, Katharina Zeller ja Kari Djerf (rárdardiagrammat govus 2).

Govus 2. Davvisámegiela dáhpáhusdutkanuša baromehterbohtosat sámegeiela hálddašanguovllus Norggas. Capacity = kapasitehta, opportunity = vejolašvuhta, desire = hálo, language products = giellabuktagat

language use = giellageavahus, education = skuvlejupmi, legislation = láhka, media = media

Govus 3. Ivdnekodaid čilgehusat

EuLaViBar-čuoggáid vuodul sáhtta dadjat, ahte davvisámegiela ii leat oadjebas dilli sámegiela hálddašanguovllus. Lohkoárvvut fokusčuoggáin *vejolašvuohta* (gaskaárvu 1.85) ja *giellabuktagat* (gaskaárvu 1.58) čujuhit dasa, ahte giela bisuheapmi lea garra áitaga vuolde. Lohkoárvvut fokusčuoggáin *hálo* (gaskaárvu 2.12) ja *kapasitehta* (2.02) fas čujuhit dasa, ahte giela bisuheapmi lea áitaga vuolde. Bohtosiid sáhtta dulkot nu, ahte sámegiela hálddašanguovllus davvisámegielhálliid hálo ja kapasitehta giela geavaheapmái lea stuorat go sin vejolašvuođat geavahit giela ja golahit giellabuktagiid. Dimenšuvnnaid dásis dilli ii goitge leat áibbas ná ovttáčilggolaš. Vuolimus lohkoárvu 0.80 lea *media*-dimenšuvnna fokusčuoggáin *kapasitehta* ja *hálo*, go fas *láhka*-dimenšuvnna fokusčuoggás *kapasitehta* ja *giellabuktagat* lea juoba lohkoárvu 3.32.

EuLaViBar-baromehtera bohtosiid berre dulkot várrugasat. Vástidanproseanta lei oalle vuollegaš, ja danin lea vejolaš gávnnaht dušše tendeanssaid. Ferte maid váldit dan vuhtii, ahte dutkamuš dahkkui sámegiela hálddašanguovllus, ja danin dan bohtosat muhtun muddui govvidit dili dán guovllus muhto eai fal dan olggobealde. Lea jáhkehahtti, ahte lohkoárvvut livčče šaddan vel vuollegabbot buot fokusčuoggáin, jos dutkamušguovlu livččii ollán sámegiela hálddašanguovllu olggobeallái maiddái. Davvisámegiela dilli hálddašanguovllu olggobealde lea aivve earálágan, ovdamearkan danin, go lágat eai dorvvas davvisámegielhálliide seamma vuoigatvuođaid go hálddašanguovllus. Maiddái hálddašanguovllu siskkobealde leat fuomášahtti erohusat guovlluid gaskka. Ovdamearkan Gáivuona suohkanis rittus dilli ii leat seamma buorre go Guovdageainnus, mii lea siseatnansuohkan. Vástádusaid erohusat iešguđet guovlluid gaskka eai datte leat váldon vuhtii EuLaViBar-čuoggáin.

6 Loahppaárvalusat

ELDIA lea okta dutkanprošeakta gielladiversitehtadutkamuša guhkes Eurohpálaš tradišuvnnas. Dutkamuša dieđusge hehttii dat, ahte Porsánjgu suohkan bázi skovvejearahallamis oalát eret. Vástádusaid uhca meari geažil davvisámegiela dáhpáhusdutkamuš čájeha dušše tendenssaid, ja lassidutkamuššii lea májgga áššis ain dárbu. Eandalii galggašii dutkat davvisámegiela dili sámegiela hálddašanguovllu olggobealde, dasgo dat ii geavatlaš sujaid geažil sáhttán ollege guorahallot dán dutkamušas. Dutkamuša guovddáš bohtosat sáhttet gessot čoaikkái ná:

- Davvisámegielhálliid mearri Norggas lea árvvu mielde sulaid 20 000. Suomas árvalit leat 2 000 hálli ja Ruoŋas fas 5 000. Danin davvisámegielhálliid oppalaš lohkomearrin sáhttá árvvoštallat 27 000.
- Vástideaddjiid eanetlohku (66.4%, 69/104) lohká davvisámegiela iežas eatnigiellan.
- Vástideaddjiid eanetlohku (78.7%, 74/94) lea oahppan davvisámegiela ruovttus vanhemiin ja fulkkiin.
- Vástideaddjiid eanetlohku geavaha davvisámegiela kommunikašuvnnas iežas sohkaolva siste ja maidái sohkaolvvaid gaska.
- Vástideaddjiid njálmmálaš máhttu davvisámegielas lea buoret go čálalaš máhttu.
- Vástideaddjiin lea čielgasit heajut čálalaš máhttu davvisámegielas go dárogielas.
- Davvisámegiella geavahuvvo eanet eahpevirggálaš go virggálaš oktavuodain.
- Lea hárvenaš, ahte vástideaddji lea ožžon sámegielat oahpahusa eará oahppofágain go gielas. Sámegielat oahpahusa ledje ožžon máináidgárddis 22.1% (23/104), mánáid- ja nuoraidskuvllas 29.8% (31/104) ja joatkkaskuvllas 26.9% (28/104).
- Vuordemeahtun lei, ahte davvisámegieloahpahuš lei leamaš dábálamos joatkkaskuvllas (52.4%, 43/82), nubbin dábálamos mánáid- ja nuoraidskuvllas (47.0%, 47/100) ja easka goalmmádin dábálamos mánáidgárddis (33.9%, 21/62).

Davvisámegiella geavahuvvo olu eanet árbevirolaš mediain (omd. aviissain ja rádios) go ođđa mediain (omd. internehtas ja sosiála mediain).

Gáldut

AFTENPOSTEN. Issues of February-April 1998 and April-June 2005.

ÁŠŠU. Issues of February-April 1998 and April-June 2005.

ÁVVIR. (2010). Facebook. Available at:

<http://www.facebook.com/pages/Avvir/113795495311242>

[Accessed 1 July 2010].

BARNEHAGELOVEN. LOV 2005-06-17 nr 64: Lov om barnehager.

BERG, BÅRD A. (2001). *Holdninger til samer og samiske forhold 1996-2000: En undersøkelse av avisene Aftenposten, Nordlys, Finnmark Dagblad, Altaposten og Finnmarken for perioden 1.1.1996-31.12.1999*. Tromsø: Senter for Samiske studier.

EIRA, GAUP INGER MARIE. (2004). *Sámegiella Davviriikkain*. Dieđut nr. 4/2004.

Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.

FCNM = Framework Convention for the Protection of the National Minorities. Chart of signatures and ratifications and status of monitoring work – 1st, 2nd and 3rd cycles.

[Online]. (Updated 2 July 2010). Available at:

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/6_Resources/PDF_Chart_Monitoring_en.pdf [Accessed 4 August 2010].

FINNMARK DAGBLAD. Issues of February-April 1998 and April-June 2005.

FISHMAN, JOSHUA A. (1991). *Reversing Language Shift*. Clevedon, Avon: Multilingual Matters.

GRANHOLM, PETRA. (2012). Legal and Institutional Framework Analysis – North Sámi and Kven in Norway. *Working Paper in European Language Diversity 11* (2012).

GRIN, FRANÇOIS. (2000). Language planning, public policy and the role of minority language media. Paper presented at the 2nd “Multimedia and Minority Languages International Congress” Donostia / San Sebastián, 9 November 2000.

GRIN, F. (2006). Economic considerations in language policy. In: Ricento, T. (ed.) *An Introduction to Language Policy. Theory and Method*, 77-94. Oxford: Blackwell Publishing.

GRUNNLOVEN. LOV 1814-05-17 nr 00: Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvold den 17de Mai 1814.

HANSEN, L. K., MELHUS, M., HØGMO, A. & LUND, E. 2007. Ethnic discrimination and bullying in the Sami and non-Sami populations in Norway: The Saminor study. *International Journal of Circumpolar Health* Issue. 2008; 67(1) pp. 99–115. [Online]. Available at:

<http://www.ijch.fi/issues/671/671.html>

[Accessed 5 August 2010].

HUSS, LEENA. (1999). *Reversing language shift in the far north: Linguistic revitalisation in northern Scandinavia and Finland*. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica Upsaliensia 31. Uppsala. Loven om stedsnavn.

- HÖGLIN, RENÉE. (2002). *Engelska språket som hot och tillgång i Norden*. Nordisk ministerråd 2002.
- MAGGA, OLE HENRIK & SKUTNABB-KANGAS, TOVE. (2003). Life or death for languages and human beings – Experiences from Saamiland. In Leena Huss, Antoinette Camillari Grima and Kendall A. King eds. 2003. *Transcending monolingualism: Linguistic revitalisation in education*. Lisse: Swets & Zeitlinger B.V.
- MARTEN, HEIKO. (2007). Hvor står samisk i Norge i dag. In Tove Bull, Jurij Kusmenko and Michael Rießler , eds. 2007. *Språk og språkforhold i Sápmi*. Berlin: Nordeuropa-Institutet der Humboldt-Universität, pp. 113–130.
- MBL NORSKE AVISER. Available at:
<http://medienorge.uib.no/?cat=statistikk&page=avis&queryID=190> [Accessed 15 March 2011].
- MIN ÁIGI Issues of February-April 1998 and April-June 2005.
- NORDISK SAMEKONVENSIJON. (2005). Oslo. Available at: http://www.regjeringen.no/Upload/AID/temadokumenter/sami/sami_samekonvensjon_norsk.pdf [Accessed 22 August 2010].
- NOU 2012/2 = Norges offentlige utredninger. 2012/2. *Utenfor og innenfor. Norges avtaler med EU*. [pdf] Available at:
<http://www.regjeringen.no/pages/36797426/PDFS/NOU201220120002000DDDPDFS.pdf>
[Accessed 9 July 2013].
- OPPLÆRINGSLOVA. LOV 1998-07-17 nr 61 (§ 6), Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa.
- PIETIKÄINEN, SARI. (2008). Broadcasting Indigenous Voices. *European Journal of Communication*. 2008, vol. 23, 173–191, p. 176.
- RASMUSSEN, TORHEL. (2005). *Jávohuvvá ja ealáska: Davvisámegiela giid demografijja ja buolvvaidgaskasaš sirdáseapmi Norggas ja Suomas*. Master degree. Sámi Ossodat. Romssa universitehta.
- RAVNA, ELLEN. (2000). *Raporta. Iskkadeapmi sámegiela geavaheami birra*. [Online]. Deatnu: Sámi giellaráđđi ja Sámi ealáhus- ja guorahallanguovddáš. Available at:
<http://www.samediggi.no/fil.asp?MId1=3428&FilkategoriId=61>
[Accessed 15 May 2010].
- SAMELOVEN. LOV-1987-06-12-56: Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold.
- SAMMALLAHTI, PEKKA. (1998). *The Sámi Languages*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- SÁMI LOGUT MUITALIT 1. (2008). KOMMENTERT SAMISK STATISTIKK. Raporta/Rapport 2/2008. [pdf]. Available at: http://www.regjeringen.no/upload/AID/publikasjoner/rapporter_og_planer/2008/R2008_samisk_statistikk.pdf [Accessed 10 August 2010].
- SÁMI LOGUT MUITALIT 2. (2009). ČIELGGADUVVON SÁMI STATISTIHKKA 1/2009. [pdf]. Available at: http://www.regjeringen.no/upload/AID/publikasjoner/rapporter_og_planer/2009/Samiske_tall_forteller_II_samisk.pdf

[Accessed 5 August 2010].

STADNAMNLOVA. LOV 1990-05-18 nr 11: Lov om stadnamn.

STORTINGSMELDING NR. 15 (2000-2001).

STRUBELL, MIQUEL. (1996). Language planning and classroom practice in Catalonia. *Journal of Multilingual & Multicultural Development*, vol. 17, no. 24, pp. 262-275.

<http://www.multilingualmatters.net/jmmd/017/0262/jmmd0170262.pdf>

STRUBELL, MIQUEL. (2001). Minorities and European Language Policies. Minorités et l'aménagement linguistique. *Plurilingua XXII*: 45-58.

http://www.geocities.com/m_strubell/viena.htm.

ØSTBYE, HELGE. (2010). *Media landscape: Norway*. Website for European Journalism Centre.

http://www.ejc.net/media_landscape/article/norway/ [Accessed in April 2011].

Čuovus : Doaibmaevttohusat

Okta čielgasamos bohtosiin lei, ahte vástideaddjit eai diehtán lágain, mat dorjot sámegiela geavaheami. Vástideaddjiin duššefal 47.5% (48/101) jáhkke lága doarjut davvisámegiela geavaheami. Danin livččii dehálaš dieđihit sámegielhálliide daid rivvtiid birra, mat leat sihkkaraston lágain sámegiela hálddašanguovllus. Dasa lassin lea dehálaš, ahte davvisámegielhálliide fállorit seamma bálvalusat ja vejolašvuodát sámegiela geavaheapmái olles hálddašanguovllu siste, ja erohusat guovlluid gaska uhciduvvojit.

Dakkár vástideaddjit ledje uhcán, geat leat ožžon oahpahusa davvisámegillii. Lea hui dehálaš sihkkarastit vejolašvuoda sámegielat oahpahussii čađa olles skuvlavuogádaga álo mánáidgárddis gitta joatkkaskuvlla rádjai.

EuLaViBar-lohkoárvvut sámegiela hálddašanguovllus ledje vuollegaččat, mii čujuha dasa, ahte davvisámegielhálliid dilli hálddašanguovllu olggobealde lea jáhkkimis velá váddásut. Danin livččii dehálaš giddet fuomášumi davvisámegiela ja earáge sámegielaid hálliide sámegiela hálddašanguovllu olggobealde. Lea maiddáii dehálaš viggat uhcidit guovlluid gaskasaš erohusaid hálddašanguovllu siste.